

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ HUKUKUNDA DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI VE SINIRLARI

The Scope and Limits of Freedom of Thought in TRNC Legal System

Seda ORBAY*

ÖZET

Düşünce özgürlüğü, birçok özgürlüğü bünyesinde barındıran bir yelpaze gibidir. Düşünce özgürlüğünün ilk boyutunu, düşüncenin oluşabilmesi için gerekli serbest alanını yaratan özgürlükler teşkil etmektedir. Bunlar insanın özgürce düşünsel etkinlik içerisine girebilmesini, bunun sonucunda olgunlaşan düşünce ve kanaatlerinden dolayı kaygı duymamasını ve bunları açıklamaya zorlanmamasını güvence altına almaktadırlar. Özgürlüğün diğer boyutunu ise düşüncelerin çeşitli yollarla dış dünyaya iletilmesini güvence altına alan düşünceyi açıklama özgürlüğü oluşturmaktadır. Bunlar dışında bir de, ülke içerisinde serbestçe bilgi ve haber dolaşımını sağlayan, bilgi alma ve verme özgürlüğü bulunmaktadır. Tüm serbest alanlarının birleşmesiyle hayat bulan düşünce özgürlüğü, toplum içerisinde her türlü düşünce ve kanaatin tartışıldığı çoğulcu bir zeminin sağlanmasında en büyük rolü üstlenmektedir. Bu çalışmada düşünce özgürlüğünün kapsam ve sınırları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) hukuk sistemi çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Yürütülecek sorgulamalar temelinde hukuksal/siyasal düzleme yerleşen ve otorite - özgürlük dengesinde otorite esasını meşrulaştıran sistemin düşünce özgürlüğüne ilişkin getirdiği sınırlamalar tartışılacaktır. Özellikle resmi düşünceyi tek “hakikat” olarak meşrulaştırmaya gayret eden sistemin, bu anlamda farklılıklara kucak açan çoğulculuk idealinden nasıl uzaklaştığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Düşünce Özgürlüğü, Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü, Düşünme ve Kanaat Özgürlüğü, Düşünce Özgürlüğünün Sınırları.

Makalenin geliş tarihi: 21.09.2017 Makalenin kabul tarihi: 21.02.2018

* Dr. Öğretim Üyesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ABSTRACT

Freedom of thought is an ‘umbrella’ of freedoms which includes many freedoms. The first category of divisions includes the ones which are about creation of thoughts. These include people’s rights to think freely, not to be feared regarding these thoughts and not to be under pressure to express their thoughts. The other dimension of freedom of thought is freedom of expression, which provides the expression of thoughts to other people freely. The last of all, the freedom of thought includes freedom of information and news within the country. With all its different dimensions, freedom of thought plays a significant role in establishing a pluralist understanding of democracy. In this study, the scope and limits of freedom of thought will be covered regarding the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC)’s legal system. In this respect, issues related with the targeted balance between authority and freedoms will be discussed. Here, especially restrictions that legitimize authority will be discussed. Thus, it will be demonstrated that the system which is established with the idea of legitimizing the formal truth as the only truth concept, will be departed from the idea of pluralism.

Keywords: Turkish Republic of Northern Cyprus, Freedom of thought, Freedom of expression, Limits of Freedom of Thought.

GİRİŞ

Postmodernizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Zygmunt Bauman, “*Özgürlük*” isimli eserine güncel yaşamda anlamını sorgulamadan sıkça kullandığımız “dilediğinizi ifade edebilirsiniz, burası özgürlükler ülkesi” ifadesiyle başlamaktadır. Bauman’a göre bizim için özgürlük, soluduğumuz hava gibidir. Kalabalık bir odada nefes almakta güçlük çektiğimiz durumlar dışında havanın ne olduğunu anlamlandırmak için zaman harcamayız¹. Gerisinde yatan mücadeleleri görmezden gelerek, özgürlüğü bir çırpıda kendi dünyamızın soyutlukları içine yerleştiririz. Önlenebildiği ya da değiştirilebildiği halde her zaman var olan evrensel bir kavram olarak görürüz. Oysa özgürlük, insanlığın evrensel bir koşulu olmaktan uzak, tarihsel ve toplumsal bir yaratımdır². Bunun görmezden gelinmesi, kavram temelinde bizi farklı boyutlara sürüklemektedir. Bu noktada yapılması gereken, tanıdık olanı bilinmez kılarak, yeni sorgulamalar aracılığıyla özgürlüğün temelinde yer alan unsurları irdelemek ve bu kavramı yeniden anlamlandırmaktır. Bu

¹ Zygmunt Bauman, *Özgürlük*, Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1997, s.7.

² Bauman, s.15.

gereklilik, çalışmamızın konusunu oluşturan düşünce özgürlüğü açısından da geçerlidir. Zira açık olduğu düşünülen bu kavramı yeniden keşfetmek, yeni sorgulamalarla derinliklerine inmek, çalışmamızda yürütülecek incelemenin esas amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle özgürlük alanının kavramsal çerçevesini oluşturmaya çalışacağız. Sorgulayacağımız temel husus, özgürlüğün neyin özgürlüğü olduğudur. İşte kavramdaki sıkıntı bu noktada ortaya çıkıyor: Özgürlük, düşünmenin mi yoksa düşünce ve kanaatin açıklanmasının mı özgürlüğüdür?

Düşünce özgürlüğünün bu yönde sorgulamalarla anlamlandırılması sonrasında sıklıkla ileri sürülen “herkesin düşündüğünü ifade etme hakkının var olduğu” savunusuna yönelerek, hangi düşüncenin özgürlük alanına dâhil olduğu konusunda tartışmalar yürütülecektir. Günümüzde postmodernizmin yayılmasına bağlı olarak bütün kültürlerle eşit saygının gösterilmesi gereğinin yüksek sesle dillendirilmesi ve bu anlamda “farklı olma hakkı”nın teşvik edilmesi, düşünce özgürlüğü temelinde bütün düşüncelerin özgürce ifade edilebilmesini savunan görüşleri ön plana çıkarmıştır³. Postmodern akım, çoğulculuk esası bağlamında farklılığa sevinçle bakmaktadır. Bu esas, bütün düşünce ve normların değerice birbirinden farksız, ‘eşdeğer’ olduğu varsayımına dayanmaktadır. Postmodern düşünceye göre hakikat, nereden bakıldığına ve hangi amaç açısından değerlendirildiğine göre değişiyorsa, bunun doğal sonucu hakikatin çeşitliliği olmalıdır. Bu, düşünce özgürlüğü açısından tek doğrunun hâkim kılındığı “ya, ya da”cı anlayışın terk edilmesi anlamına gelmektedir. “Ve” kelimesinin bulanık anlamsallığında ifadesini bulan yeni paradigma, iyi ve doğrunun tek boyutlu olmadığına vurgu yaparak, düşünceler açısından çoğulculuğu temellendirmeye çalışmaktadır⁴. Buna göre hiçbir düşünce, “yanlış” ya da “aykırı” olduğu gerekçesiyle dışlanamaz. Burada esas olan, “iyi” anlayışların hakikat tekelciliğine dönüşmesini engellemektir. Bunun için “iyi”nin çok boyutlu olduğunun siyasal ve hukuki düzlemde kabul edilmesi gerekmektedir⁵. Bu ise düşünce özgürlüğü açısından farklı tartışma ve sorunları gün yüzüne çıkarmaktadır. Tartışmalar, özellikle özgürlüğün sınırlarıyla ilintili meseleler üzerinde toplanmaktadır. Hangi ölçütlerin varlığı halinde özgürlüğün sınırlandırılabilceği ve bunların uygulamada hangi ilkelere göre yorumlanacağı, bu tartışmaların odak

³ İoanna Kuçuradi, “Düşünce Özgürlüğü: Nedir Acaba”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.18.

⁴ 9. yüzyıla hakim olan “ya, ya da” kelimesine karşı 20. yüzyılda “ve”nin yükselişini anlamlandıran Wassily Kandinsky’nin bu hususa ilişkin savunusu konusunda bkz. BECK Ulrich, **Siyasallığın İcadı**, (Çev.Nihat Ülner), İletişim Yayınları, 1999, İstanbul, s.9-22.

⁵ Zühtü Arslan, “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: ‘Açık ve Mevcut Tehlike’nin Tehlikeleri”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, 2003, Ankara, s.53.

noktasını oluşturmaktadır. Çalışmamızda bu sorgulamalar, KKTC hukuk sistemi açısından yürütülecektir.

Düşünce özgürlüğü, son yıllarda KKTC'nin gündeminin değişmez konularından biri haline gelmiştir; gelmeye de devam etmektedir. Aslında “konu”dan ziyade, bunu özgürlüklere ilişkin sorunlar sarmalı içerisinde çözümlenmesi gereken bir “mesele” olarak görmek daha doğru olacaktır. Zira hukuksal-siyasal düzleme yerleşmiş olan paradigma, düzenin korunması ile düşüncelerin sınırlandırılması arasında doğrudan doğruya nedensellik bağı kurarak, düşünce özgürlüğü temelinde sorunlu bir alan yaratmıştır. “*Ya/ ya da*”cı anlayıştan beslenen bu paradigmaya göre bir düşünce ya “doğru” ya da “yanlış”; ya “meşru” ya da “yıkıcı”dır. Bunun düşünce özgürlüğü açısından sonucu, farklılıkları dışlayan “hakikat” tekelciliğinin oluşmasına kapı aralanmasıdır. Bu noktada çalışmamızın temel savı, hukuksal - siyasal düzleme yerleşen sorunlu siyaset anlayışından vazgeçilmediği müddetçe, özgürlüğün liberal temellere kavuşamayacağıdır. Bu doğrultuda incelememizi esas olarak, hukuksal - siyasal düzlemin temelindeki sorunlu siyaset anlayışına yönlendirmeye çalışacağız. Ancak böyle bir incelemeye girilmeden önce ilk olarak “*ya / ya da*”cı anlayışı besleyen sınırlama sisteminin ele alınması gerekmektedir. Ayrıca sınırlamaları meşru göstermeye yönelik somut uygulamalara da bu bağlamda yer verilecektir. Tüm bu sorgulamalar sonucunda düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunsal hakkında genel bir çerçeve ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

I. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ: KAVRAMSAL BİR AÇIKLAMA

Bireyin içsel yaşamında özgürce düşünebilmesi ve bu suretle çeşitli düşünce ve görüşler geliştirmesi, düşünce özgürlüğünün varlığını gerekli kılmaktadır. Düşünce özgürlüğü, “insanın serbestçe düşünce ve bilgilere ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte çeşitli yollardan serbestçe açıklayabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi” özgürlüğüdür⁶. İnsanın kişisel ve toplumsal yaşamın getirdiği bütün sorunlara vermek istediği yanıtları, kendi kendine seçip hazırlaması, davranış ve işlemlerini bu yanıtlara uygun hâle getirmesi, düşünsel anlamda özgürlüğü gerekli kılmaktadır⁷. Bu gereklilik, “düşüncelerinden ötürü kınanmama ve bunlardan dolayı suçlanmama” güvencesini de kapsamaktadır⁸. Bunun yanı

⁶ Bülent Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, Genişletilmiş 4.Baskı, İstanbul, , 1994, s.59.

⁷ Ş. Yusuf Hakyemez, **Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası**, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2000, s.36.

⁸ Algan Hacaloğlu, “*Düşünce ve İfade Özgürlüğü*”, **Yeni Türkiye**, Sayı 22, 1998, s.776.

sıra bireyin içsel yaşamında çeşitli düşünceler oluşturması ve bunları açıklayabilmesi için serbestçe bilgi ve haber kaynaklarına ulaşabilmesi gerekmektedir. İşte bu serbesti de, düşünce özgürlüğü temelinde yer almaktadır.

Özgürlükler hukuku literatüründe genel eğilim, düşünsel süreci, “düşüncenin oluşumu” ve “düşüncenin dış dünyaya aktarılması” şeklinde ikiye ayırarak, düşünce özgürlüğünü iki ayrı serbesti alanı temelinde kavramlaştırmaktır⁹. Bu bağlamda, düşünce özgürlüğü çeşitli serbestlikleri içeriğinde barındıran bir özgürlük alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özgürlüklerin bir araya gelmesiyle birlikte esasen düşünce özgürlüğü gün yüzüne çıkmaktadır. Dolayısıyla bunlardan birinin gerçekleşmemesi, düşünce özgürlüğünün gerçek anlamda var olmadığını göstermektedir¹⁰.

A. Düşünme ve Kanaat Özgürlüğü

Düşünme özgürlüğü, bireyin çevresindeki olay ve olguları algılayarak özgürce kanaat ve düşünceler geliştirebilmesidir. Bu anlamda düşünme özgürlüğü, bireyin içsel yaşamı ile ilgilidir. Yani, bireyin içsel dünyasında doğar ve burada gelişir. Dolayısıyla, bir “iç âlem özgürlüğü”dür¹¹. İşte, bu nedenle bazı yazarlar düşünme özgürlüğünün pek bir değere sahip olmadığını savunmaktadırlar¹². Buna göre, bireyin kafasında başlayıp kafasında biten, dolayısıyla sahip olunup olunmadığı hiç belli olmayan bir olgunun özgürlüğü de anlamsız olmaktadır. Onlara göre, düşüncenin bir anlam ifade edebilmesi ve işlevsel olabilmesi düşüncenin dışsallaşmasını gerekli kılar. Bu görüşü benimseyen yazarlar, aynı zamanda dış dünyaya iletilmeyen düşünce ve kanaatlerin hukuk tarafından korunmasının da mümkün olamayacağını, zira hukukun yalnızca toplumla ilgili davranışları düzenlediğini vurgulamaktadırlar¹³. Savunulan bu görüşe çeşitli nedenlerden dolayı

⁹ Erdoğan Teziç, “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, *Anayasa Yargısı*, c.7, Ankara, 1990, s. 33; Sami Selçuk, “Düşün Özgürlüğü”, *Düşünce Özgürlüğü*, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, İbid.; H. Fazıl Erdem, “Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, 1998, s. 11; Reyhan Sunay, *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2001, s.6; Hakyemez, s. 36 ; Tanör (1994), s.59.

¹⁰ Ünlü Düşünür John Stuart Mill, Özgürlük Üzerine isimli eserinde bu bağlantıyı derinlemesine incelemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Stuart Mill, *Özgürlük Üstüne*, (Çev. Alime Ertan), Belge Yayınları, İstanbul, 2000, s.28-76.

¹¹ Erdem, s.8.

¹² Bu yöndeki görüşler için bkz. Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasa’nın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 1997, s.142; F. İlhan Akın, *Temel Hak ve Özgürlükler*, İÜHF Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1971, s.146; Ernst-Joachim Lampe, “Düşünce Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü ve Demokrasi”, *Düşünce Özgürlüğü*, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.128; Hakyemez, s.39.

¹³ Sulhi Dönmezer, “Düşünce ve Kanaat Hürriyetinin Sınırı”, İÜHF, c.29, s.3; Adnan Güriz, “İfade Hürriyetinin Sınırları”, *Düşünce Özgürlüğü*, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.82.

katılmak mümkün değildir. Düşünme sürecinin bireyin içsel yaşamının en mahrem alanından kaynaklandığı ve bu nedenle de hiç kimsenin kafasından geçen düşünceleri öğrenmenin mümkün olmadığı doğrudur. Ancak bu, hiçbir şekilde bireyin iç dünyasında başlayan düşünsel etkinliğe müdahale etme olanağının var olmadığını göstermez¹⁴. Zira düşünceyi, büyük ölçüde dış faktörler belirlemektedir¹⁵. “Birey – toplum arasındaki etkileşim, toplumdaki egemen görüş ve değer yargıları, töre ve ahlaksal kurallar”¹⁶ gibi sosyal¹⁷ etmenler ve bununla beraber siyasal¹⁸ faktörler özgür düşünmenin önündeki en etkili sınırlamalardır. Şenel’e göre, dış faktörlerin etkileşimi sonucunda “düşünsel kompartmanlaşma” ortaya çıkmaktadır¹⁹. Yani, tüm düşünsel etkinlikler tek bir inanç, tek bir görüş çevresinde dönmektedir.

Devletin düşünceler üzerinde baskıcı bir rejimi kurmasının, yani benimsediği görüş ve inançları kabul ettirmesinin en etkili ve en kolay yolu eğitim ve medya kurumlarını kendi amaçları çerçevesinde kullanmasıdır. Bu noktada Mill, “otorite” olgusuna vurgu yapmaktadır. Mill’e göre insanların bedenleri üzerinde mutlak otoriteye sahip olan iktidarın, onların düşünceleri üzerinde de baskı oluşturamayacağını varsaymak olanaksızdır. Kendi doğrusundan ayrılan düşünceleri kontrol altına almaya çalışmayacağını, gençliğin eğitimini kendi modeline göre biçimlendirmeye, farklı düşünceleri aktaran bütün kitap ve okulları ortadan kaldırmaya yönelmeyeceğini ileri

¹⁴ Nitekim özgürce düşünmeyi önlemenin ve düşünceyi kafeste tutmanın çok etkili olabilen yolları bulunmaktadır. Mill, s. 43-44. Ayrıca bu yöndeki görüşler için bkz. Vehbi Hacıkadiroğlu, “*Bilginin Sağladığı Özgürlük*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.27-33; Şenel, s.49.

¹⁵ Özgür düşünmenin sınırlanmasına ilişkin tartışmalar için bkz Hayrettin Ökçesiz, “*Özgür Düşünmenin Hukuk ve Devlet Felsefesi*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s. 115-126.

¹⁶ Yılmaz Aliefendioğlu, “*Düşünce Özgürlüğü ya da Düşünsel Özgürlük*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s. 236.

¹⁷ Bir kere, aile fertlerinin, çocuklarını kendi benimsedikleri dinsel, geleneksel, kültürel ve siyasi düşüncelerle doldurması çoğu zaman kaçınılmazdır. Bu tür bir uygulama özellikle dinsel ve geleneksel inanışlar açısından görülebilmektedir. Bu yöndeki tartışma için bkz. Şenel, s.53.

¹⁸ Selçuk, s.295.

¹⁹ Kişinin düşünsel yaşamına müdahale eden ve en tehlikeli olan etken ‘devlet’tir. Devlet, çeşitli yollarla kişilerin düşünsel yaşamına baskıcı müdahalelerde bulunabilmektedir. Bu yolların en tehlikelisi ve en etkili, devletin toplum içerisinde “tek bir dini, tek bir inancı ve tek bir görüşü” geçerli kabul etmesidir. Bu yönde bkz. Şenel, s.53. Eğer devlet, belirgin bir şekilde ve ısrarla bir tek görüşü, dini ya da inancı benimsemişe artık sokakta, okulda, her yerde onu beyinlere aşılacaktır. Bunun akabinde benimsediği görüş ve inançlara aykırı olan tüm düşünce açıklamalarını daha yargılamadan mahkûm edecektir. Doğaldır ki, böyle bir toplumda yaşayan bireyler, her şeyden önce sabit fikirlidirler. Yani, beyinlerine yüklenen görüş ve inançların mutlak doğruluğuna o kadar inanırlar ki bunlara aykırı görüş ve inançların varlığını ret ederler. Bir düşünce, artık kuşkusuz hale gelince insanlar onun üzerinde düşünmekten vazgeçme eğilimi kazanırlar. Bu ölümcül eğilimi Mill, “kesinleşmiş bir düşüncenin derin uykucusu” haline gelme olarak tasvir etmektedir. Mill, s.61.

sürmek mümkün değildir²⁰. “Doğru”nun dayanılmaz keskinliği altında düşüncelerin tek tipleştirilmesi, en başta “düşünme hastalığı”nı ortaya çıkarmaktadır²¹. Öktem’e göre bu tür devlet yapılarında hükümetin sesinden başka bir ses yoktur. Bu noktada iletişim değil, iletim vardır²². Gelinen aşamada düşünce alanına müdahale edilemeyeceğini savunmak ifade ettiğimiz bu hususlar ışığında mümkün gözükmemektedir. Özellikle günümüzde teknolojik ilerlemelerin uygulamaya geçirdiği gözetim araçları da düşünüldüğünde içsel yaşamın mutlak bir serbestiye sahip olduğunu iddia etmek güçleşmektedir. Bu anlamda özgürlük, düşünsel etkinlikler için de gerekli, hatta vazgeçilmez bir olgu olarak belirmektedir. Öte yandan, düşünme özgürlüğü sadece bireyin kendi içsel yaşamında düşünebilmesi ve yeni düşünceler geliştirebilmesi özgürlüğünü güvence altına almaz. Düşünme özgürlüğü asıl bireyin dış dünyaya ilemediği düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması, suçlanmaması ve bunları açıklamaya zorlanmaması bağlamında önem teşkil etmektedir²³.

Bireyin içsel alanında oluşturduğu kanaatlerini açıklamaya zorlanmaması ve bunlardan dolayı suçlanmaması kanaat özgürlüğünün bir gereğidir. Kanaat özgürlüğü, “doğru olduğuna inanılan düşünce ve kanaatleri seçme ve benimseyebilme” hürriyetidir²⁴. Tanör, kanaat özgürlüğünü düşüncenin oluşumu için gerekli bir basamak olarak nitelendirmektedir²⁵. Gerçekten de içsel yaşamda belli bir düşünce veya fikir, ilk olarak bir kanaat şeklinde bireyin zihninde ortaya çıkmaktadır. Bu aşamanın ardından birey, iyi veya kötü kanaate ulaştığı bu görüşler üzerinden özgün düşünceler geliştirmektedir. İşte, bu süreçte bireyin özgür olması gerekmektedir. Bu da kanaat özgürlüğünü gerekli kılmaktadır. Bu özgürlük, aynı zamanda “farklı siyasal, felsefi ya da dinsel inançları nedeniyle bireyleri rahatsız eden ya da bunların benimsenmesini engelleyen her olumsuz etmene karşın güvenceyi” de beraberinde getirmektedir²⁶. Buna göre hiç kimse kanaat ve inançlarından dolayı farklı muameleye tabi tutulamaz. Bu, aynı zamanda farklı olma hakkının da bir gereğidir.

²⁰ Mill, s.179.

²¹ Mill, s.48.

²² Niyazi Öktem, “İletişim Özgürlüğü”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 1992-1993, s.163; T. Ayhan Beydoğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türk Hukukunda Siyasal İfade Hürriyeti*, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.105.

²³ Bu yöndeki görüş için bkz. Bülent Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, Öncü Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1969, s.14-15.

²⁴ Tanör (1969), s.25.

²⁵ Tanör (1969), s.24. Kaboğlu’na göre de kanaat özgürlüğü, “düşünce özgürlüğünün bağrında” yatmaktadır. İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, AFA Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul, 1998, s.192.

²⁶ Kaboğlu (1998), s.192.

B. Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü

Toplumsal bir varlık olan insan, çeşitli yollarla fikirlerini başkalarına aktarma eğilimindedir²⁷. Düşünceyi ifade etme, insanın toplumdaki diğer insanlarla haberleşmesinin doğrudan yoludur²⁸. Su içmek, uyumak ve beslenmek gibi, düşünce ve kanaatlerini dış dünyaya iletmek de insanın asli ihtiyaçları arasında yer almaktadır²⁹. Yani insan, kendisine bahşedilen bu yetiyi çeşitli yollarla kullanmak, yani düşüncelerini dış dünyaya açıklamak, onları yaymak gereksinimi duymaktadır. Bu nedenle düşüncelerin serbestçe açıklanabilmesi ve yayılabilmesi düşünceyi açıklama özgürlüğünün varlığını gerekli kılar. Her birey, inançlarını ve düşüncelerini özgürce dış dünyaya iletme hakkına sahiptir. Bu, insan onurunun, şeref ve haysiyetinin bir gereğidir³⁰. Bu hak tanınmazsa, özgür beynin ürününden ne bireyler ne de toplum yararlanabilir³¹.

Düşünce ve kanaatler, bireysel ya da toplu olarak çeşitli yollarla dış dünyaya açıklanmaktadır. Bundan dolayı düşünce ve kanaatler iletişimsel, yani geçişlidir³². Düşünce ve kanaatler yalnızca klasik bilinen şekil olan söz ve yazıyla değil, diğer yollarla da dış dünyaya açıklanabilmektedir. Örneğin, bir resim veya bir heykel yapmak ya da bir tiyatro gösterisi sunmak yoluyla da düşünce ve kanaatler açıklanabilmektedir. Birey, kendi düşüncelerini tek başına açıklayabileceği gibi, toplu olarak da düşünce ve görüşlerini dış dünyaya iletilebilecektir. Toplu olarak düşünce ve görüşlerin açıklanmasına örnek olarak toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenleme ya da bir dernek kurma gösterilebilir. Aynı şekilde siyasi parti kurma, sendika gibi örgütlenme biçimleri de düşünceyi açıklamanın diğer şekillerini oluşturmaktadır. Bu ifade biçimleri, düşünceyi açıklama özgürlüğünün sağladığı güvenceden beslenerek, farklı özgürlük alanlarının oluşumunu sağlamaktadır. Bu açıdan düşünceyi açıklama özgürlüğü, birçok özgürlüğün bulunduğu bir kavşağa benzemektedir³³.

Öte yandan, düşünceyi açıklama özgürlüğü; çoğunluk gibi düşünmeme özgürlüğünü, yani egemen görüş ve inançları sorgulamayı, gerektiğinde

²⁷ Akın, s.146; Kaboğlu (1998), s.191.

²⁸ Wojciech Sadurski, **İfade Özgürlüğü ve Sınırları**, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002, s.15.

²⁹ Klaus Finkelburg, "*Demokraside İfade Özgürlüğü*", **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.198.

³⁰ Tanör (1969), s. 17; Sunay, s.9; Hakyemez, s.26.

³¹ Selçuk, s.303.

³² Frederick Schauer, **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002, s.16-17; Kaboğlu (1998), s. 106; Erdem, s.8; İbrahim Kaboğlu, "*Düşünce Özgürlüğü: (Avrupa Ölçütleri ve Türkiye)*", **İnsan Hakları Yılı**, Sayı 15/1, 1993, s. 45.

³³ Kaboğlu (1993), s. 46.

kınamayı ve bunlara ters düşünceleri açıklayabilmeyi ifade etmektedir³⁴. Ancak bu, her düşüncenin ister muhalif olsun ister olmasın düşüncüyü açıklama özgürlüğü kapsamında kabul edilebileceği anlamına gelmemektedir³⁵. Örneğin, bir kimsenin doğrudan doğruya kişiliğine yönelen düşünce açıklamaları, gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatta düşüncüyü açıklama özgürlüğü dışında tutulmuştur³⁶. Bunların başında, bir kişi hakkında kaba³⁷, pornografik³⁸, müstehcen, bayağı, şeref ve haysiyet kırıcı düşünce açıklamaları gelmektedir³⁹. Yine, ceza hukuku bağlamında suç kabul edilmiş olan hakaret ve sövme niteliği taşıyan düşünce açıklamaları da bu özgürlük kapsamında düşünülemez. Belirtilen bu düşünce açıklamaları aslında belli bir ifade biçimi olabilirler, ancak düşünce olarak değerlendirilemezler⁴⁰. Zira bunlar fikri niteliği haiz olmayıp doğrudan doğruya bireylerin şahsına yönelmişlerdir⁴¹. Öte yandan literatürde ticari ve mesleki düşünce

³⁴ Selçuk, s. 395.

³⁵ Düşünce Özgürlüğüne ilişkin liberal görüş, hiçbir ifade türünün koruma dışı bırakılmaması gerektiği yönündedir. Hem “faydacı” sebeplerle hem de “kendini geliştirme” temelli amaçlarla, radikaller geniş özgürlük talep ederler. Buna göre özgürlüğe, “zarar” anlayışından üretilebilen sınırlamalar getirilebilir. Bu yöndeki yaklaşım için bkz. Sadurski, s.5-49.

³⁶ Bunlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tanör (1969), s.17-23. Ayrıca Mustafa Erdoğan, “*Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 40.

³⁷ Yukarıda, kaba, bayağı ve saldırgan fikir açıklamalarının düşüncüyü açıklama özgürlüğü çerçevesine girmediğini ifade ederken, bundan, kendi cahilliği nedeniyle kaba ve bayağı konuşan ve düşüncelerini bu şekilde dış dünyaya ileten kişilerin sözlü veya yazılı açıklamalarının düşüncüyü açıklama özgürlüğü kapsamına girmeyeceği sonucu çıkarılmamalıdır. (Tanör (1969), s.18). Nitekim Burry, bilgisizliği ve yaşam tarzı nedeniyle düşüncelerini kaba ve basit tümcelerle açıklayan bireyler açısından durumun kötüye kullanılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bkz. John Burry, **Fikir ve Söz Hürriyeti**, (Çev. A. Başman), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1945, s.213-214.

³⁸ Yalnızca Kelimeler (Only Words) isimli çalışmasında Catharine Mackinnon, pornografik verilerin film, kitap ve diğer alanlarda özel olarak kullanılmasının da düşünce özgürlüğünün koruma işlevinden yararlanmaması gerektiğini savunarak, düşünce özgürlüğü tartışmalarına yeni bir boyut getirmiştir. Mackinnon’a göre kadınların görsel alanda ya da edebiyatta pornografik malzemelerle onur kırıcı durumlara düşürülmesi, kişiliğine yönelik “saldırı” temelinde yorumlanarak, özgürlüğün koruma alanına dâhil edilmemelidir. Catharine Mackinnon, “*Only Words*”, **Political Thought**, (Ed. Michael Rosen- Jonathan Wolff), Oxford Readers, Oxford, 1999, s. 151-154. Yine aynı yönde bkz. Cass Sunstein, “*Democracy and the Problem of Free Speech*”, **Publishing Research Quarterly**, Winter 1995/1996, s.58-72.

³⁹ Literatürde bir kimsenin dinine yönelik düşünce açıklamalarının da özgürlük kapsamında değerlendirilemeyeceği savunulmaktadır. Bu yöndeki görüşler, özellikle “zarar” olgusuna vurgu yaparak, düşünce özgürlüğünün koruma alanından çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yönündeki tartışmalar için bkz. Jeremy Waldron, “*The Satanic Verses*”, **Political Thought**, (Ed. Michael Rosen- Jonathan Wolff), Oxford Readers, Oxford, 1999, s.148-151.

⁴⁰ Kaboğlu (1993), s.112.

⁴¹ Bununla birlikte Cohen, düşüncelerin sınıflandırılması durumunda özellikle belirli niteliği haiz düşünce ifadelerinin özgürlüğün koruma alanından yararlanmasının söz konusu olamayacağını ifade etmektedir. Pornografik, müstehcen, bayağı, şeref ve haysiyet kırıcı düşünce açıklamaları ile nefret içeren ifadeler bunlar arasında yer almaktadır. Düşünce özgürlüğünün koruma alanının geniş olması gerektiğini savunan Cohen, ancak söz konusu açıklamalar için bu koruma alanının sınırlanabileceğini ifade etmektedir. (Joshua Cohen, “*Freedom of Expression*”, **Philosophy & Public Affairs**, Vol. 22, No. 3, Summer 1993, s. 214; Ayrıca bkz. Steven H. Shiffrin, “*Freedom of Speech and Two Types of*

açıklamalarının özgürlüğün sağladığı korumadan yararlanıp yararlanamayacağı hususunda tartışmalar mevcuttur. Genel kabul, ticari niteliği haiz düşünce açıklamaları ile reklamların düşünceyi açıklama özgürlüğü bağlamında değerlendirilemeyeceği yönündedir⁴². Ancak AİHM geliştirmiş olduğu içtihatlar⁴³ çerçevesinde ticari niteliği haiz olan ifadelerin belli bir düşünce veya bilgi içermesi durumunda söz konusu düşünce açıklamalarının özgürlüğün sahip olduğu koruma alanından yararlanacağını belirtmiştir⁴⁴. Buna karşın, salt ticari amaç güden ifadelerin “reklam” adı altında düşünceyi açıklama özgürlüğünün sahip olduğu koruma alanından yararlanamayacağını vurgulamıştır. Örneğin, bir ürün hakkında yayınlanan olumlu veya olumsuz açıklamalar bu özgürlük kapsamında değerlendirilemez. Bu tür düşünce açıklamaları daha çok bir ürünü tanıtıcı niteliğe sahip olup tamamen reklam amacı taşımaktadır.

Yine, suça tahrik eden veya teşvik eden düşünce açıklamaları da düşünceyi açıklama kapsamında tutulamaz⁴⁵. Suça teşvik ve tahrik etme, Ceza

Autonomy”, **Constitutional Commentary**, Vol.27, 2011, s.338-339). Literatürde özellikle nefret söyleminin düşünce özgürlüğünün kapsamında yer alıp almadığı üzerine yapılan tartışmalar dikkat çekicidir. Bu yönde bkz. David O. Brink, “*Millian Principles, Freedom of Expression and Hate Speech*”, **Legal Theory**, Vol. 7, 2001, s.119-157.

⁴² Tanör, s.18.

⁴³ AİHM, bu konudaki ilk kararını 1985 yılında “Barthold v. Almanya” davasında vermiştir. Dava konusu olay şu şekilde vuku bulmuştur : Almanya’nın “Hamburger Abendblatt” isimli gazetesinde yayınlanan bir makalede, veteriner olan Dr. Barthold’un çalışma saatleri dışında hasta bir hayvana yapmış olduğu acil müdahaleye değinilmiş ve bu tür acil olaylara çalışma saatleri dışında da veterinerlik hizmetleri verecek bir nöbetçi kliniğin açık olmaması yönünde Dr. Barthold’un yapmış olduğu eleştiriler yayınlanmıştır. Bu makale üzerine bir özel kuruluş, ulusal mahkemede başvuru aleyhine haksız rekabet gerekçesiyle dava açmış ve bunun neticesinde Dr. Barthold’u bu tür basın açıklamaları yapmayı tekrarlamaktan kaçınma yükümlülüğü altına sokan ve aksi takdirde para ya da hapis cezasına çarptırılacağını belirten bir mahkeme kararı verilmiştir. Bu karar üzerine Dr. Barthold, AİHM’ne başvurarak 10. madde bağlamında düşünceyi açıklama özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, yapmış olduğu inceleme sonucunda somut olayda yasaklanan açıklamanın aslında, bir bütün olarak ele alınması durumunda, halkı aydınlatıcı ve bilgilendirici bir haber niteliği taşıdığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, karar gerekçesinin devamında, başvuru alan olayları dile getirilmesinin, kendi kliniğinin de adının duyulmasına bir etkisinin olabileceğini, ancak olayın kendi özel şartları içerisinde değerlendirildiğinde, bu etkinin tali kaldığını ve esas olarak sorun hakkında geniş kitlelerin bilgilendirilmesi amacının ön plana çıktığını vurgulamıştır (Barthold v. Almanya, 25 Mart 1988, par.42). Bu dava neticesinde verilen karar, bir ilke kararı değildir. Buna karşın Mahkeme bu karar vasıtasıyla, ilk kez, ticari amaç güden kanaat ve fikir açıklamalarının da 10. maddenin korumasından yararlanabileceğini kabul etmiştir.

⁴⁴ Mahkemeden önce, ilk kez Komisyon 1979 yılında incelenen “Pastor X. v. İsveç” başvurusunda, ticari niteliğe sahip olan beyanların da, düşünceyi açıklama özgürlüğünün koruması altında olduğu belirtilmiştir. Ancak, kararın devamında Komisyon, bu tür beyanların, siyasi niteliğe sahip olan düşünce açıklamalarına oranla daha dar bir koruma alanına sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Pastor X. v. İsveç, 5 Mayıs 1979, no. 7805/77). Komisyon, daha sonra önüne gelen bazı başvurularda da bu görüşünü tekrarlamıştır. Literatürde bu tür düşüncelerin özgürlüğün koruma alanından yararlanıp yararlanamayacağına yönelik tartışmalar için bkz. C. Edwin Baker, **Human Liberty and Freedom of Speech**, Oxford University Press, Oxford-New York, 1989, s.194-224; Shiffrin, s.342-343.

⁴⁵ Erdoğan (2003), s. 40.

Kanunu anlamında suç olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu anlamda bir suçun oluşabilmesi için tahrik ve teşvik niteliği taşıyan düşünce ifadesinin eyleme dönüşmüş olması, yani bu tahrik ve teşvik etkisinde suç işlenmesi gerekmektedir⁴⁶. Aynı zamanda düşünce ifadesi ile suç arasında açık ve yakın bir nedensellik ilişkisinin var olması gerekmektedir⁴⁷. Biz her bir olay hakkında söz konusu hususların ayrı ayrı ele alınarak, bu tür düşünce açıklamalarının özgürlük kapsamında olup olmadığının irdelenmesi gerektiğini savunmaktayız.

Düşünceyi açıklama özgürlüğü temelinde şu husus da göz ardı edilmemelidir: Özgürlük, esasen “*egemen-resmi ideolojiden, tabulardan farklı, bunlardan ayrılan düşünce ve kanaatler*” söz konusu olduğunda önemlidir⁴⁸. Luxemburg’a göre düşünce özgürlüğü, “daima farklı düşüncelerin özgürlüğüdür”⁴⁹. Egemen gücün ve çoğunluğun hoşuna gitmeyen, onları derinden etkileyen veya rahatsız eden düşüncelerin özgürce dış dünyaya açıklanamadığı bir ortamda düşünceyi açıklama özgürlüğünün varlığından söz edilmesi mümkün değildir⁵⁰. O halde her birey, egemen olan fikirlere ne kadar aykırı olursa olsun, yeni fikirler ve bilgiler getirme hakkına sahiptir⁵¹. Bu anlamda anayasa çerçevesinde çizilen koruma alanının asli öznesi, genel olarak kabul edilen değerlerden ayrılan düşünce ve kanaat

⁴⁶ Bunun aksini savunan Hafizoğullarına göre düşüncenin açıklanması kişinin içinde, egemenlik alanında cereyan eden bir olay değildir. Aksine kişinin egemenlik alanından çıkmış, bu bağlamda da başkalarının algılanabilir hale gelmiş bir eylemdir (Hafizoğulları, s.11). Bunun sonucu düşünce açıklaması = eylemdir. Acar göre “suça konu bir eyleme dönüşmeyen düşüncenin açıklanmasının suçun konusu olamayacağı benimsenirse, ‘eylemin eylemi’ nin suç konusu olmasının gerekmesi gibi çarpık bir bağıntı ortaya çıkacaktır (Acar, s.28). Bizim yukarıda ifade ettiğimiz husus, düşünce açıklamasının suç olarak kabul edilmesi ve cezalandırılmasının ancak açıklama ile ortaya çıkan eylem arasında yakın ve açık bir nedensellik bağının bulunması durumunda söz konusu olabileceğidir. Bu noktada cezalandırılan düşünce açıklaması değil, onun açık ve yakın tehlike yaratacak açıklama biçimidir. Bu yönde görüş için bkz. Teziç, s.36-37.

⁴⁷ Düşünce açıklamasıyla eylem arasındaki ilişkinin Mill kuramı temelinde tartışması için bkz. Thomas Scanlon, “*A Theory of Freedom of Expression*”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 2. (Winter, 1972), s. 204-226.

⁴⁸ Mithat Sancar, “*Düşünce Özgürlüğü: Asıl Kime?*”, *Çağdaş Hukuk*, 1994, s.21

⁴⁹ Rose Luxemburg, **1917 Ekim Devrimi**, (Çev. Ferit Muzaffer), BDS Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1990, s.28-29. Aynı zamanda bkz. Mithat Sancar, **Devlet Aklı Kısacasında Hukuk Devleti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.172.

⁵⁰ Montesquieu, özgür bir toplumun bireylerinin iyi ya da kötü düşündüklerine bakılmamasını, düşünmüş olmalarını yeterli bulmak gerektiğini savunur. Çünkü özgürlüğü güvence altına almanın en iyi yolu, kişinin düşüncelerini serbestçe açıklayabilmesidir. Bu nedenle düşünce özgürlüğü, özgürlüğün en başta gelenidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Kavra, “*Montesquieu ve De Tocqueville’e Göre Demokrasi ve Temel Güvenceleri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 4, s. 77.

⁵¹ Kuçuradi, s.25. Bu hak, aynı zamanda bu tür düşünce ve kanaat getiren kişiye hiç kimsenin dokunamayacağı, yani mevcut ya da geçerli olanlara ne kadar aykırı olursa olsun ve niteliği ne olursa olsun yeni bir düşünce getirdiği için onun diğer temel hak ve özgürlüklerine zarar verilmemesi güvencesini de dile getirmektedir. (Hacaloğlu, s.776)

açıklamalarıdır⁵². Zira özgürlük, sadece doğru kabul edilene yapma hakkını değil aynı zamanda yanlış olanı yapma hakkını da ihtiva eder. Dolayısıyla, düşünceyi açıklama özgürlüğü yalnızca toplumun genelinde kabul gören düşünce ve kanaatlerin dış dünyaya açıklanması ve yayılması özgürlüğü değildir. Öncelikle, hoşlanmadığımız düşünce ve görüşlere hoşgörü ile yaklaşmamızı gerektirmektedir⁵³.

II. KKTC MEVZUATINDA DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SINIRLARI

Bu başlık altında temel olarak, uluslararası platformda yalnız bırakılan ve uygulanan ambargolarla, adeta Kıbrıs adası içerisine hapsedilen KKTC'nin, düşünce özgürlüğü konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğu konusunda genel bir inceleme içerisine girmeye çalışacağız. Özellikle, mevcut siyasi düzene muhalif kesimlerin seslerinin daha gür bir biçimde duyulmaya başladığı bu günlerde, düşünce özgürlüğünün ve onun sınırlarının daha çok gündeme geleceği açıktır. Özellikle, sömürge döneminden kalma yasalarda yer alan hükümlerin, keyfi şekilde yorumlamaya elverişli olması, düşünce özgürlüğü açısından tehlikeli bir durum yaratmaktadır. Nitekim konunun ilerleyen kısımlarında da görülebileceği gibi, yasalar içerisinde yer alan bu tür hükümlerin öznel yorumlara elverişli olması, düşünce suçları alanının genişlemesine zemin oluşturmaktadır.

A. KKTC Anayasası'na Göre Düşünce Özgürlüğünün Niteliği ve Sınırları⁵⁴

KKTC Anayasası'nda düşünce özgürlüğü, “Düşünce, Söz ve Anlatım Özgürlüğü” başlığı altında 24. maddede düzenlenmiştir. Düşünce özgürlüğünü düzenleyen 24. maddenin öngördüğü düzenleme şu şekildedir

⁵² Anayasa bazında sağlanan güvencelere asıl ihtiyaç duyanlar da, muhalif düşünce ve kanaatlere sahip olanlardır. Sancar'a göre düşünce özgürlüğü ve onunla bağlantılı olan diğer bütün özgürlükler, bu etkiyi doğurmaları çerçevesinde “muhalefet özgürlükleri” niteliğini taşımaktadırlar. Sancar, **Devlet Aklı Kışkırcısında Hukuk Devleti**, s.170.

⁵³ Norman Barry, “*Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt 7, Sayı 27, 2002, s.13.

⁵⁴ KKTC Anayasası öncesinde yürürlükte bulunan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası'nda da düşünce özgürlüğü, anayasal anlamda güvence altına alınmıştır. Her üç Anayasada da, düşünce özgürlüğünü düzenleyen maddeler arasında içerik bakımından çok büyük bir farklılık göze çarpmamaktadır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda, anayasa koyucu düşünce özgürlüğü konusunda ikili bir düzenleme içerisine gitmiş ve “düşünme ve kanaat özgürlüğünü” ayrı bir madde içerisinde düzenlemiştir. Bununla birlikte, düşünceyi açıklama özgürlüğünün yer verildiği madde içerisinde, yazılı basına ilişkin olan düzenlemeler de kayda bağlanmıştır. Bu yasalar arasında var olan diğer bir farklılık ise, “düşünce suçu yoktur” ibaresi açısından görülmektedir. Bu ibareye, ilk kez KKTC Anayasası içerisinde yer verilmiştir.

:“Herkes, düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Düşünce suçu yoktur.

Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hak, herhangi bir resmi makamın müdahalesi ve Devlet sınırları söz konusu olmaksızın, kanaatini anlatma haber ve fikir alma ve verme özgürlüklerini kapsar.

Söz ve anlatım özgürlüklerinin kullanılması, yalnız ulusal güvenlik, anayasal düzen, kamu güvenliği, kamu düzeni, genel sağlık, genel ahlak yararı için veya başkalarının şöhret veya haklarının korunması veya bir sırrın açıklanmasının önlenmesi veya yargının otorite veya tarafsızlığının sürdürülmesi için gerekli ve yasanın koyduğu yöntemlere, koşullara, sınırlamalara veya cezalara bağlı tutulabilir”.

Maddenin ilk iki fıkrasında, anayasa koyucu, düşünce özgürlüğünün kapsamını belirlemiştir. Son fıkrada ise, düşünce özgürlüğünün yasayla kayıtlanabilmesine imkân sağlayan sınırlama rejimini düzenlemiştir. Bu düzenlemeyle birlikte, anayasa koyucu, yasa bazında yapılacak sınırlamaların sınırlarını belirgin hale getirmeye çalışmıştır. Bu tür bir kayıtlamanın, düşünce özgürlüğü lehine bir kazanım getirmiş olup olmadığı, ileriki kısımlarda belirtilenler çerçevesinde daha açık bir şekilde görülecektir. Anayasa koyucunun 24. madde çerçevesinde benimsemiş olduğu sistematik dizilişi, biz de, konumuzun irdelenmesi sırasında, aynı şekilde takip etmeye çalışacağız. Bu çerçevede öncelikle, “anayasal anlamda düşünce özgürlüğünün kapsamı”, devamında ise, anayasa koyucunun düşünce özgürlüğü konusunda öngörmüş olduğu “sınırlama rejimi” incelenecektir.

1. Anayasal Anlamda Düşünce Özgürlüğünün Kapsamı

Düşünce özgürlüğü, birçok serbesti alanını kapsayan bir özgürlükler yelpazesine benzetilebilir. Zira düşüncenin insan beyninde gelişmesinden dış dünyaya açıklanmasına kadar geçen süreç içerisinde olması gereken serbesti alanlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu özgürlükler, bir zincirin halkaları gibi birleşerek, bir bütün olarak düşünce özgürlüğüne hayat vermektedirler. İşte bu çerçeveden hareket eden KKTC Anayasası, düşünce özgürlüğünü “Düşünce, Söz ve Anlatım Özgürlüğü” başlığı altında bir bütün olarak, tek bir madde içerisinde düzenlemiştir⁵⁵. Maddenin ilk fıkrasında, düşünce

⁵⁵ Düşünce özgürlüğünün tek bir madde altında düzenlenmesine, 1961 Anayasası içerisinde de rastlamaktayız. Anayasanın 20. maddesine göre “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir”. 1982 Anayasası ise düşünce özgürlüğünü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

özgürlüğünün iç yönünü, ikinci fıkrasında ise dış yönünü oluşturan özgürlükleri anayasal anlamda güvence altına almıştır. Biz de bu sırayı takip ederek, düşünce özgürlüğünü inşa eden bu özgürlükler konusunda anayasanın getirmiş olduğu düzenlemeleri tek tek ortaya koymaya çalışacağız.

a) Düşünme ve Kanaat Özgürlüğü

Düşünme ve kanaat özgürlüğü, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi düşünsel yaşam içerisinde gerçekleşen etkinlikleri çevreleyen serbesti alanını temsil etmektedir. Bu özelliği nedeniyle, iç alem özgürlüğü olarak da nitelendirilmektedir. Düşünsel yaşam içerisinde gelişen ve yine burada sona eren bir özgürlük olmasına karşın, düşünme ve kanaat özgürlüğü, pek çok uluslararası sözleşmede ve ülke anayasalarında, temel hak ve özgürlükler listesi içerisinde yerini almıştır. KKTC Anayasası'nda da, 24. maddenin ilk fıkrasında "*herkesin, düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğu*" vurgulanmak suretiyle, düşünme ve kanaat özgürlüğü anayasal anlamda güvence altına alınmıştır.

Düşünme ve kanaat özgürlüğü, doğası gereği bazı güvencelere sahiptir. Bunlar, "*rahatsız edilmeme, kınanmama, açıklamaya zorlanmama ve suçlanmama*" güvenceleridir. Bu güvenceler, aynı zamanda düşünme ve kanaat özgürlüğünün sert çekirdeğini de oluşturmaktadırlar. Bir kimsenin düşünsel yaşamında saklı tutmuş olduğu düşünce ve kanaatlerinden dolayı, kınanması, rahatsız edilmesi, dışlanması ve hatta suçlanması, düşünme ve kanaat özgürlüğüne yönelik bir müdahaledir⁵⁶. Bu tür bir müdahalenin varlığı halinde, artık düşünme ve kanaat özgürlüğünden söz edilmesi de mümkün değildir. Buna ek olarak, bir kimsenin düşüncelerini dış dünyaya açıklama zorunluluğu altında bırakılması da, düşünme ve kanaat özgürlüğünün varlığını sona erdiren müdahaleler arasında yer almaktadır.

KKTC Anayasası'nda, düşünme ve kanaat özgürlüğünün gerektirdiği bu temel güvencelerden sadece "*kişinin düşünce ve kanaatlerini dış dünyaya*

(madde:9,10) ve BM Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ndeki (madde:18,19) düzenlemelere uygun olarak iki ayrı başlık altında düzenlemiştir. Bu yönde bir yöntem değişikliğine gidilmesinin temelinde 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararların büyük etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Düşünce özgürlüğünün sınırlı olup olmadığı hususunda tartışmaların alevlendiği dönemde verdiği çeşitli kararlarında Mahkeme, Anayasa'da tek bir madde altında düzenlenmesine rağmen, düşünce özgürlüğünün iki aşamalı bir hukuk süreci olarak algılanması gerektiğini ifade etmiştir. (E.1963/16, K.1963/83, KT.8.4.1963, AMKD, sy.1, s.199; E.1963/17, K.1963/84, KT.8.4.1963, AMKD, sy.1, s.216) Oysa düşünce özgürlüğü bakımından önemli olan husus, ayrı maddeler içerisinde düzenlense bile, bu özgürlüğün düşünce ve kanaatlerin oluşum aşaması da dâhil olmak üzere düşünme özgürlüğünden düşüncüyü açıklama özgürlüğüne uzanan geniş bir süreç olarak algılanması gerektiğidir. Bu yöndeki tartışmalar için bkz. Sunay, s.30-32; Beydoğan, s.106.

⁵⁶ Beydoğan, s.107.

açıklama zorunluluğu altında bırakılmaması” düzenlenmiştir. “*Kınanmama*” ve “*suçlanmama*” güvenceleri, anayasa koyucu tarafından madde içerisinde kayda bağlanmamıştır. Anayasa koyucunun, düşünme ve kanaat özgürlüğünün özünü teşkil eden bu ek güvenceleri, anayasal dayanaktan yoksun bırakmasının nedenini anlamak mümkün değildir. Zira anayasa koyucu tarafından önemsenmeyen bu eksiklik, uygulamada, düşünsel yaşam üzerinde müdahale kapısı açabilecektir. Bu durumda da, düşünme ve kanaat özgürlüğünün anayasal anlamda güvence altına alınmış olması anlamsız hâle gelecektir.

Anayasa koyucunun, düşünme ve kanaat özgürlüğü konusunda getirmiş olduğu düzenlemeler içerisinde anlam veremediğimiz bir diğer husus ise, son cümlede yer verilmiş olan “*düşünce suçu yoktur*” ifadesidir. Uygulama içerisinde oldukça büyük sorunlara yol açabilecek olan bu ibarenin, hangi amaç çerçevesinde madde metnine konulduğunu kestirebilmek oldukça güçtür⁵⁷. “Düşünce suçu” kanun tarafından “suç” olarak kabul edilen belli bir düşünce veya kanaat açıklamasına verilen addır. Dikkat edilecek olursa, düşünce suçunun maddi unsuru, dış dünyaya iletilmeyen düşünce ve kanaatler değil, belli bir niteliği haiz olan düşünce ve kanaat açıklamalarıdır. Düşünsel yaşam içerisinde saklı tutulan düşünce ve kanaatlerin dış dünyada herhangi bir etki yaratması mümkün olmadığından, bunların suç olarak nitelendirilmesi de genel olarak kabul edilmemektedir⁵⁸. Modern Ceza Hukukunun konusunu oluşturan dışa vurulan ve dış dünyada bir varlık kazanan davranıştır. Bu noktada sorunun çözümlenmesi açısından cevaplanması gereken temel soru, anayasa koyucunun “düşünce suçu” kavramına nasıl bir anlam yüklemek istemiş olabileceğidir. Bu sorgulamayı, iki ihtimal üzerinden takip etmek doğru olacaktır.

“*Düşünce suçu yoktur*” ibaresi konusunda değerlendirmeye çalışacağımız ilk ihtimal, 24. maddenin düzenleniş biçimine dayanmaktadır. Madde metnine bakıldığında, anayasa koyucunun, ilk fıkrada, düşünme ve kanaat özgürlüğüne yer vermiş olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, bu fıkra içerisinde yer verilen düzenlemeler de, tamamen düşünce özgürlüğünün içsel yönüne ilişkin olacaktır. Bu temelden hareketle, ilk fıkrada yer verilen “*düşünce suçu yoktur*” ifadesinin, aslında, hiç kimsenin düşüncelerinden

⁵⁷ 1961 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve 1975 K.T.F.D. Anayasalarında böyle bir ibareye yer verilmemiştir.

⁵⁸ Hukukun temel ilkesi olan “eylemsiz suç olmaz” kuralına göre düşünce değil, düşünce açıklamasının etkileri suçun konusunu teşkil edebilir. Zeki Hafizoğulları, “*Liberal-Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı*”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 55, 2004, s.90; Bülent Acar, “Hukuk Düzenimizde Düşüncenin Açıklanmasının Cezalandırılması ve Cezalandırmanın Sınırı”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1995, s.15; Beydoğan, s.110.

dolayı suçlanmaması güvencesine ilişkin olabileceği ihtimali gün yüzüne çıkmaktadır. KKTC hukuk sistemi üzerinde yürütülen çeşitli araştırmalar ve uygulamada yaygın olarak benimsenen görüşler de, bu ilk ihtimalinin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Örneğin, KKTC Hukuku konusunda birçok yayını bulunan Necatigil, “gerçekte, bir düşüncenin, açığa vurulmadan veya eyleme geçilmeden, yani kişinin kafasında kalmaktan öteye geçmeden, herhangi bir suçun oluşmasının” söz konusu olamayacağını belirterek, bu ihtimali benimsemiş olduğunu açıkça göstermektedir⁵⁹. Diğer bir ihtimal ise, anayasa koyucunun “düşünce suçu” kavramını, yukarıda belirtmiş olduğumuz ve doktrinde genel kabul gören tanım çerçevesinde ele almış olabileceği ihtimalidir.

“*Düşünce suçu yoktur*” ifadesinden neyin kast edilmiş olduğuna dair ileri sürmüş olduğumuz bu ihtimaller çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, ilk ihtimalin diğerine göre daha ağır bastığı söylenebilir. Zaten, uygulama ve yürütülen araştırmalar da, bizi, bu ihtimal üzerinde yoğunlaşmaya yöneltmektedir. Aslında, bu noktada, anayasa koyucunun hangi ihtimal çerçevesinde hareket etmiş olduğunun pek de fazla bir önemi yoktur. Zira her iki durumda da ortaya ciddi sorunlar çıkmaktadır. Nitekim incelendiğinde, düşünce ve kanaatleri suç sayan birçok yasa hükmüne mevzuat içerisinde yer verilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle Ceza Kanunu’nda, bu tür düşünce ve kanaatleri ve bunların açıklamalarını cezalandıran yasa hükümlerine sıklıkla rastlamak mümkündür⁶⁰. Anayasa tarafından kesin bir dille ortaya konan düşünce suçuna ilişkin bu kurala rağmen, yasalar içerisinde düşünceyi ve düşünce açıklamalarını suç olarak niteleyen hükümlere rastlanması, ortaya “anayasa- yasa” çatışmasını çıkarmaktadır. Bunun en önemli sonucu ise, ilgili yasa hükümlerinin anayasaya aykırılığı meselesinin ortaya çıkmasıdır⁶¹.

b) Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü

Anayasanın 24. maddesi, aynı zamanda düşünce özgürlüğünün dışsal yönünü teşkil eden düşünceyi açıklama özgürlüğünü de güvence altına almaktadır. Maddenin ikinci fıkrasına göre, her birey, düşünce ve kanaatlerini, çeşitli yollarla, tek başına veya toplu olarak, dış dünyaya açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Düşünceler sözle veya yazıyla dış dünyaya açıklanabileceği

⁵⁹ Zaim Necatigil, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Anayasa ve Yönetim Hukuku*, Rüstem Kitapevi, Lefkoşa, 1998, s. 28.

⁶⁰ Örneğin, Ceza Yasası’nın 47. md, , 36. md, 37. md ve 59. md’leri düşünce özgürlüğü konusunda sınırlamalar öngören yasa hükümlerinin başında yer almaktadırlar.

⁶¹ Bu yasa hükümlerinin hangileri olduğuna ve bunların Anayasaya aykırı olup olmadığına ileride değinileceğinden, bu konuya burada girilmeyecektir.

gibi, bir resim veya tiyatro yoluyla da dış dünyaya iletilebilmektedir. Bu da, düşünce ve kanaatlerin dış dünyaya açıklanma ve yayılma yollarının çeşitliliğinin bir neticesidir. Bu “dışavurum araçlarının” her biri, ayrı bir özgürlük bünyesinde karşımıza çıkmaktadır⁶². Örneğin, düşüncelerin yazılı basın yoluyla dış dünyaya iletmesini güvence altına alan “basın özgürlüğü” veya düşüncelerin bir toplantı veya gösteri yürüyüşü şeklinde dış dünyaya yayılmasına imkân veren, “toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü”, bunlardan yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Düşünceyi açıklama özgürlüğünün “destekleyicileri ve ayrıcalıklı araçları olarak” bu özgürlüklerin her biri, anayasa koyucu tarafından ayrı maddelerde farklı hukuki düzenlemelere tabi tutulmuştur⁶³. Bu özgürlükler karşısında düşünceyi açıklama özgürlüğü, “kavşak özgürlük” konumunda yer almaktadır⁶⁴. Dolayısıyla, bunlar açısından yapılabilecek herhangi bir hukuki düzenleme, düşünceyi açıklama özgürlüğünü de doğrudan etkileyebilmektedir.

Düşünceyi açıklama özgürlüğü çerçevesinde koruma altına alınan düşünce ve kanaat açıklamaları, herhangi bir konuya ilişkin olabilecektir. Bununla birlikte, düşünceyi açıklama özgürlüğünün kalbinde, siyasi düşünce ve kanaat açıklamalarının yer aldığından kuşku yoktur⁶⁵. Zira uygulamada en fazla baskıya ve yasaklamalara maruz kalanlar bu alandaki düşüncelerin sahipleridir. Dolayısıyla, en fazla güvenceye ihtiyacı olan düşünce açıklamaları da, bu niteliği haiz olanlardır.

c) Bilgi Alma ve Verme Özgürlüğü

Anayasa koyucu, 24. maddenin ikinci fıkrasının devamında, her türlü haber aktarımını ve bilgi dolaşımını güvence altına alan “bilgi alma ve verme” özgürlüğünü de düşünce özgürlüğünün koruma alanına dahil etmiştir⁶⁶. Bilgi alma ve verme özgürlüğü, çok yönlü bir işleve sahiptir. Her şeyden önce, her türlü haber ve bilginin, ülke sınırları göz önüne alınmaksızın ilgililere iletilebilmesi ve karşılıklı olarak bilgi alışverişinde bulunulabilmesi, ancak bu özgürlüğün varlığı hâlinde mümkün olabilmektedir⁶⁷. Ülke genelinde, sürekli

⁶² İbrahim Kaboğlu, “Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.214.

⁶³ Kaboğlu (1998/b), s.214

⁶⁴ Atilla Yayla, “İfade Özgürlüğü Nedir ve Niçin Gereklidir?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 50, s.159.

⁶⁵ Katharina Gelber, “Freedom of Political Speech, Hate Speech and the Argument from Democracy: The Transformative Contribution of Capabilities Theory”, **Contemporary Political Theory**, Vol.9, 2010, s.305.

⁶⁶ AİHS de, “düşünce özgürlüğü” başlığı altında “bilgi alma ve verme” özgürlüğünü de özgürlüğün koruma alanına dahil etmiştir. Aynı şekilde 2000 yılında kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın 11. maddesi de düşünce hakkını bilgi alma ve verme özgürlüğünü kapsayacak şekilde düzenlemektedir.

⁶⁷ Kaboğlu (1993), s.108; Stephanie Palmer, “Freedom of Information: The New Proposals”, **Freedom of Expression and Freedom of Information**, (Ed. Jack Beatson – Yvonne Cripps), Oxford University Press, Oxford, 2002, s.253.

bir bilgi ve haber alışverişine imkân sağlanması, toplumu oluşturan bireylerin bilgi hazinesinin gelişmesine ve bu şekilde daha sağlıklı bir düşünsel faaliyet içerisine girilmesine olanak sağlayacaktır⁶⁸. Çünkü bilgi ve haberlere ulaşabilme serbestliği, düşünce ve kanaatler açısından gerçek anlamda bir hammadde sağlamaktadır⁶⁹. Sürekli bir bilgi ve haber akışının sağlandığı böyle bir ortam, aynı zamanda tartışmalara da kapı açacaktır. Bu şekilde daha fazla düşünce ve kanaat dış dünyaya ulaşacak ve düşünsel bir çeşitlilik ortaya çıkacaktır.

Öte yandan bilgi toplama ve bunları isteme hakkı, ayrıca yönetim ile yönetilenler arasında daha iyi ve güvenli bağ kurmaya, diyalog yoluyla çatışmaları önlemeye ve anlaşmazlıkları azaltmaya yöneliktir⁷⁰. Günümüzde kamu yönetiminin faaliyet alanının giderek genişlemesi ve bu alanda müdahalelerin yoğunlaşması, yönetilenlerin yönetimin işleyişine ilişkin olarak daha fazla bilgi sahibi olma ihtiyacını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu noktada bilgilendirme ihtiyacının bir sonucu olarak bilgi edinme hakkı belirginleşmiştir. Bilgi edinme, esasen idarede “açıklık” ilkesiyle doğrudan ilişkili bir husustur. Demokrasiye işlerlik kazandırılma girişimlerinin bir ürünü olarak gelişen açıklık, yönetimde gizli kalmış bilgi ve verilerin açığa çıkarılarak, idarede kapalılığın sonlandırılmasını amaçlamaktadır⁷¹. Bu ise devletin bilgi verme ödevini açığa çıkarmaktadır. Nitekim Anayasanın 24. maddesi, düşünce özgürlüğünün “*resmi makamların müdahalesi ve devlet sınırları söz konusu olmaksızın*”, haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini kapsadığını belirterek, özgürlüğün kullanılmasında bu koşulun önemine dikkat çekmiştir⁷². Bu bağlamda, devlet, düşünce alanı içerisinde vuku bulan haber ve bilgi alışverişi konusunda, müdahale teşkil edebilecek eylem ve işlemlerde bulunamayacaktır⁷³. Bu husus, devletin, bilgi alma ve verme özgürlüğü konusunda pozitif bir işleve sahip olacağı anlamına gelmektedir⁷⁴. Bu anlamda, devlet, kişiler arasında gelişen bilgi ve düşünce

⁶⁸ Anthony Mason, “*The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information*”, **Freedom of Expression and Freedom of Information**, (Ed. Jack Beatson – Yvonne Cripps), Oxford University Press, Oxford, 2000, s. 230.

⁶⁹ Kaboğlu (1993), s.107; Sunay, s. 49; Beydoğan, s.105-106.

⁷⁰ Musa Eken, “*Bilgi Edinme Hakkı*”, **İnsan Hakları Yılığ**, c.17-18, 1995-1996, s. 61.

⁷¹ Eken, s.61-63.

⁷² AİHS'nin 10. maddesindeki düzenlemelere bağlı kalarak kaleme alınan Anayasa'nın 24.(2) md.si, haber alma ve vermenin ülke sınırları söz konusu olmaksızın geçerli olacağını vurgulamak suretiyle sorumluluğun kapsamını genişleterek, hakka uluslararası bir boyut kazandırmıştır.

⁷³ Sağlam, bu anlamı ile bilgi edinme hakkının hem dilekçe hakkına hem de ombudsman kurumunun işleyişine etkililik kazandıracağını ifade etmektedir. Fazıl Sağlam, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri**, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2016, s. 256.

⁷⁴ AİHM, 13 Temmuz 1979 yılında Marckw v. Belçika davasında vermiş olduğu kararda “saygı” kavramının devlete aynı zamanda pozitif yükümlülükler getirdiğini vurgulamıştır. Bir diğer kararda ise düşünce özgürlüğünün etkin bir uygulamasının sadece devletin müdahalede bulunmaması ödevine bağlı

akışının sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için gerekli tüm önlemleri almak durumundadır⁷⁵. Bunun için de, öncelikle bir enformasyon ağı kurmak devletin görevleri arasındadır.

Anayasa'nın 30. maddesi bu yönde, devlete önemli ödevler yüklemektedir. Bu düzenlemeye göre, kamu tüzel kişilerinin elinde bulunan basın dışı haberleşme ve yayın araçları, herkesin kullanımına açık tutulacaktır. Bu şekilde, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, istisnalar saklı kalmak kaydıyla, arzu edilen her türlü bilgi ve habere ulaşılacaktır⁷⁶. Ancak, bilgi alma ve verme özgürlüğü açısından önemli kazanımlar sağlayan bu madde çerçevesinde önemli bir meseleye dikkat çekmek durumundayız. Madde, kamu tüzel kişilerinin elinde bulunan basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma olanağını, sadece “vatandaş” olan bireylere ve siyasi partilere açmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, siyasi partiler dışında kalan diğer tüm tüzel kişiler bu haktan mahrum edilmektedir. Zira madde içerisinde vurgulanan “vatandaşlık” unsuru, salt gerçek kişilere mahsus olan bir özelliktir. Diğer bir deyişle, vatandaşlık bağı, ülkeler ile gerçek kişiler arasında kurulan bir bağıdır. Bu noktada, sorgulanması gereken asıl mesele, anayasa koyucunun, neden tüzel kişilerin tümüne değil de, sadece siyasi partilere, basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma hakkı tanımış olduğudur. Unutulmamalıdır ki, bu araçlardan en fazla yararlanma ihtiyacı içerisinde olanlar, dernekler ve sendikalardır. Zira bu tüzel kişiler, diğer ülke kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla, sürekli olarak bilgi ve haber alışverişi içerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, dernek ve sendikaların, ulusal ve uluslararası arenada etkili olan bilgi ve haber dolaşımına ulaşabilmesi ve toplum ile uluslararası platform arasında bir köprü işlevi

---

olmadığı, özgürlüğün kullanılmasında pozitif koruma önlemleri almasını da gerektirdiğini açıkça belirtmiştir. Bu yönde örnek karar için bkz. 16 Mart 2000, Özgür Gündem v. Türkiye, par.42-46. Ayrıca bkz. Rick Lawson, “İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Üç Eğilim”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.261-265.

⁷⁵ Bunun tersine bir yaklaşım, özgür tartışma alanının oluşumunu tehlikeye düşürecektir. Modern demokrasilerde siyasi iktidar, çoğulculuk ilkesini güvence altına alan politikalar geliştirmek durumundadır. Bu anlamda her bireyin, özgürce sorgulamalar yapmasına imkân verecek liberal bir kamuoyunun gelişimi sağlanmalıdır. Mason, s.230-231.

⁷⁶ Bilgi ve haber alma hakkı, kişiye tüm karar, düşünce, plan, veri, proje ve bilgiye ulaşma imkânını vermemektedir. Devletin ve kamunun güvenliğinin sağlanması çerçevesinde bazı bilgi, haber ve verilerin ulaşımına belli sınırlandırmalar getirilmektedir. Bunun yanı sıra özel yaşamın gizliliği ilkesiyle çelişmemesi açısından özel kişilere ait bilgilerin paylaşımı belirli çerçevede kısıtlanmaktadır. Ayrıca “üretim gizliliği”, “ticari ve sınai bilgilerin gizliliği” ilkeleri de bu bağlamda gözetilerek, özgürlüğe bu açılardan belirli sınırlamalar getirilmektedir.

Kişisel veriler ile ticari bilgilere ulaşılmasının kısıtlanması ve bunun düşünce özgürlüğüne yansımaları konusunda bkz. Eugene Volokh, “Freedom of Speech and Information Privacy”, **Stanford Law Review**, Vol. 52, No.5, 2000, s. 1049-1124.

görebilmesi için, öncelikle bu anayasa hükmünün değiştirilmesi gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, ulusal mevzuatın Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlaştırılması süreci çerçevesinde 2006 yılında yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Yasası'dır⁷⁷. Yasa, herkese kamu kurum ve kuruluşlarından istisnalar arasında sayılmayan her türlü bilgi ve belgeyi isteme hakkı tanımaktadır⁷⁸. Yasanın eski halinde "herkes" ibaresi, sadece "vatandaş" olan gerçek ve tüzel kişileri kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Yabancıların ise, bu haktan yararlanmaları belli bir takım koşullara bağlı kılınmıştır⁷⁹. Ancak 2014 yılında yapılan değişikliklerle KKTC'de ikamet eden yabancılar ve ülkede faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler de, bu Yasa kurallarından yararlanma imkânı tanınmıştır. Buna göre "vatandaş" olsun olmasın herkes, her türlü bilgi ya da belgenin onaylı bir kopyasını, bunun mümkün olmaması durumunda ise aslını yerinde inceleme imkânına sahip bulunmaktadır. Başvuru temelinde istenilen bilgi ve belgenin, kişiyle ilişkili olması gerekmektedir⁸⁰. Bu çerçevede tüm kamu kurum ve kuruluşları, elinde bulunan ve Yasa'da belirtilen istisnalar arasına girmeyen her türlü bilgiyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere gerekli idari ve teknik önlemleri almakla yükümlüdür⁸¹. Devletin bu yöndeki pozitif yükümlülüğü, başta düşünce özgürlüğü olmak üzere ilişkili olan diğer tüm özgürlüklerde olumlu sonuçlar doğuracağı şüphesizdir.

⁷⁷ Yasayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Can Azer, "KKTC'de Bilgi Edinme Hakkı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 46, Sayı 2, 2013, s.61-86.

⁷⁸ Bilgi Edinme hakkı temelinde yasanın öngördüğü sınırları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Azer, s.70-82.

⁷⁹ Her şeyden önce yabancılar, sadece kendi faaliyet alanına ilişkin konularda bilgi ve belge edinme hakkına sahip bulunmaktadır. Öte yandan, yabancıların bu haktan yararlanmaları, yasa koyucu tarafından karşılıklılık esasına tabi kılınmıştır.

⁸⁰ Bu çerçevede idari yargıda yer alan menfaat koşuluna benzer bir koşul aranmamaktadır. Azer, s.63-64.

⁸¹ Şu hususu belirtmek gerekir ki, 2014 yılında Anayasa'nın bazı hükümlerinde değişikliğe gidilmesi konusunda bir girişimde bulunulmuştur. İlgili değişiklikler çerçevesinde bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Anayasa'nın "dilekçe hakkı"nı düzenleyen 76. maddesine eklenmesi planlanan söz konusu fıkra göre "herkes, kendisiyle veya kamu ile ilgili konularda Devletin yetkili organ ve makamlarından bilgi ve belge edinme hakkına sahiptir". Bu düzenlemeyle birlikte bilgi edinme hakkı, temel insan hakkı olarak kabul edilerek, anayasal anlamda daha güçlü hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra hakkın kullanılmasında devlete ödev ve yükümlülükler getirilerek, yukarıda ifade edilen ve bilgi vermeyi "ödev" olarak temellendiren yasaya anayasal düzlemde bir zemin oluşturulmuştur. Ancak tüm bu olumlu adımlara rağmen söz konusu anayasa değişikliği, KKTC Meclisi'nden oy birliğiyle geçmesine karşı, halk oylamasında reddedilmiştir. Günümüzde devletin müdahalelerindeki artışlar ve yönetimdeki yozlaşma ile yolsuzluklar düşünüldüğünde, kamu yönetiminde açıklığın sağlanmasının önemli bir aracı olarak bilgi edinme hakkının önemi de o kadar belirginleşmektedir. Bu bağlamda söz konusu anayasa değişikliği girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, tarafımızca talihsizlik olarak değerlendirilmektedir.

2. KKTC Anayasası'nın Öngörmüş Olduğu Sınırlama Rejimi

Her hak ve özgürlüğün, kendi niteliğinden kaynaklanan ve norm alanını belirleyen doğal sınırları mevcuttur. Özgürlüklerin temellendirdiği güvenceler, bu sınırlar içerisinde koruyucu işlevlerini yerine getirmektedirler. Hakkın doğal sınırlarını aşan eylemler ise, her zaman “hukuk tarafından yabancı cisim muamelesi görmeye”⁸² mahkûmdurlar. Bu noktada, her bir hak ve özgürlüğün doğal sınırlarının belirlenmesi sorunu gündeme gelmektedir. Her şeyden önce, norm alanlarını çevreleyen doğal sınırlar, her bir hak ve özgürlüğün kendi doğasının gerektirmiş olduğu sınırlardır. Dolayısıyla da, bu sınırları aşan eylemlerin yasalarca cezalandırılması veya yasaklanması işin doğasından kaynaklanmaktadır. Düşünce özgürlüğü de, doğasının gerektirmiş olduğu belli birtakım sınırları kendi bünyesinde taşıyan bir özgürlüktür. Bu doğal sınırlar, düşünce özgürlüğünün koruma alanı dışında yer alan düşünce açıklamalarının belirlenebilmesi açısından son derece önemli bir işleve sahiptir. Düşünce özgürlüğü temelinde “yabancı bir cisim” olarak algılanan düşünce açıklamaları, daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi özgürlüğün nesnel sınırları dışına taşan eylemlerdir. Bu tür düşünce açıklamaları, K.K.T.C Hukuk sistemi içerisinde de kabul görmemekte ve bir suç olarak çeşitli yaptırımlara tâbi tutulmaktadır.

Hak ve özgürlükler, kendi doğal sınırları dışında aynı zamanda belirli hukuki işlemler temelinde de çeşitli sınırlamalarla kısıt altına alınmaktadır. Hukuki işlemler çerçevesinde öngörülen bu sınırlama ve yasaklamalar, “*anayasanın doğrudan sınırlaması*”, “*yasayla sınırlama*”, “*idari işlemlerle sınırlama*” ve “*yargı kararıyla sınırlama*” şeklinde sınıflandırılabilir⁸³. Tüm bu sınırlama şekilleri, bir bütün olarak sınırlama rejimini oluşturmaktadır. Bu rejim içerisinde, ilk olarak, kurucu iktidarın bizzat kendisinin kayda bağlamış olduğu anayasal sınırlar gelmektedir. Bu sınırlardan arta kalan alanda ise, yasama organı sınırlama konusunda açık bir yetkiye sahip kılınmaktadır. Bununla birlikte, uygulama içerisinde, yürütme ve yargı organlarının da, özgürlükler açısından sınırlayıcı kararlar aldıkları sıklıkla görülebilmektedir.

a) Doğrudan Doğruya Anayasadan Kaynaklanan Sınırlar

Sınırlamalar sistemi içerisinde ilk olarak, Anayasa'nın hak ve özgürlükler konusunda doğrudan doğruya koyduğu sınırlamalar dikkat çekmektedir. “Anayasal sınırlar” olarak da nitelendirilen bu tür sınırlama ve

⁸² Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.134.

⁸³ Tanör-Yüzbaşıoğlu, s.131

yasaklamalar, hak ve özgürlüklerin anayasal çerçevesinin belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Anayasa ışığında anayasal sınırların belirlenmesi, aynı zamanda, hak ve özgürlüklerin “yasa koyucu tarafından ne şekilde sınırlanabileceği, idari birimler tarafından nasıl uygulanacağı ve yargılama tarafından nasıl yorumlanacağı” konusunda da bize sağlıklı bir çıkış yolu sağlamaktadır⁸⁴.

Anayasal sınırlar, çoğunlukla, hak ve özgürlüklere ilişkin özel maddeler içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Anayasa içerisinde görülen en yaygın model, “soyut ve somut yasaklar” şeklindeki düzenlemelerdir. Bunlar dışında da, Anayasa içerisinde temel hak ve özgürlükleri doğrudan sınırlayan düzenlemelere rastlamak mümkündür. Bunların birçoğu, özellikle, “bir hak ve özgürlüğün kapsamında yer alması ve bunun güvencelerinden yararlanması gereken hususların, tanımlama sırasında kapsam dışında bırakılması biçiminde ortaya çıkmaktadır”⁸⁵. Düşünce özgürlüğünün norm alanına doğrudan müdahale sayılabilecek anayasal yasaklamalardan ilki, Anayasa’nın 126. maddesinde karşımıza çıkmaktadır⁸⁶. “*Olağanüstü durumlarla*” ilgili düzenlemeleri kayda bağlayan bu Anayasa hükmü, bazı özgürlüklerin belli koşullar altında kısmen veya tamamen durdurulabilmesi konusunda, yürütme organına açık bir yetki vermektedir. Olağanüstü hâllerde, kullanımı kısmen veya tamamen durdurulabilecek olan bu özgürlükler arasında, düşünce özgürlüğü de yer almaktadır. Anayasa koyucu, olağanüstü hâllerde kullanımı durdurulabilecek temel hakları⁸⁷ belirlerken, bazı Anayasa maddelerinde yer alan belirli fıkra ve bentleri⁸⁸ bu düzenlemenin dışında tutmuştur. Oysa anayasa koyucu, düşünme özgürlüğünün ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün birlikte düzenlendiği 24. madde açısından böyle bir ayırım getirmemiştir. Yani, olağanüstü hâllerde yalnızca düşünceyi açıklama özgürlüğünün değil, düşünme özgürlüğünün de kullanımı

⁸⁴ Osman Can, “*Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti?*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.373.

⁸⁵ Sancar (2000), s.144-145.

⁸⁶ Olağanüstü Durumlar ile İlgili Düzenlemeler başlığı altında kaleme alınan 126. madde şu şekildedir:
(1) Anayasanın 124. ve 125. maddeleri uyarınca olağanüstü durum ilanına karar verilmesi halinde, bu karar Resmi Gazete’de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Cumhuriyet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Cumhuriyet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile olağanüstü durum kararını veya süresini değiştirebilir; olağanüstü durumu kaldırabilir; Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında iki ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir.

(2) Herhangi bir olağanüstü durum ilânında, ancak olağanüstü durumu oluşturan nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olarak sözü edilen olağanüstü durumun devamı süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir.

⁸⁷ Bu haklar, Anayasa’nın 16. md., 20. md, 21. md, 22 md., 24 md., 32. md, 33 md., 41. md (5.fk. “ç” bd.), 42 md., 48. md, 49 md.(3.fk.),53 md. ve 54. maddelerinde düzenlenmiştir.

⁸⁸ Bu fıkra ve bentler, 49. maddenin 3. fıkrası ve 41. maddenin 5.fıkrasının ç bendidir.

durdurulabilecektir⁸⁹. Düşünce özgürlüğünün sert çekirdeği olarak kabul edilen düşünme özgürlüğünün kullanımının durdurulmasının, hangi koşulda olursa olsun, hiçbir biçimde kabul edilemeyeceği, yukarıda yaptığımız teorik tartışmadan hareketle son derece açıktır. KKTC Anayasası'nın 126. maddesinde yer alan bu hükmü çağdaş insan hakları ile bağdaştırmak mümkün değildir. Bunun yanında, düşünce özgürlüğünün özel şekillerini teşkil eden “dernek kurma hakkı” ile “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı” da, bu düzenleme çerçevesinde kullanımı durdurulabilen haklar arasında yer almaktadır. Anayasa koyucu aynı şekilde, “sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali”nin ilan edildiği durumlarda da, düşünce özgürlüğünün kullanımının tamamen ve kısmen durdurulabilmesini mümkün kılan düzenlemeler getirmiştir⁹⁰.

KKTC Anayasası'nda yer alan diğer bir anayasal sınır ise, “temel hak ve özgürlükler ile yetkilerin kötüye kullanılmaması” başlığı altında yer alan 12. maddede düzenlenmiştir. Tüm hak ve özgürlükler açısından anayasal bir sınır teşkil eden bu madde, şu şekildedir: “*Bu Anayasa'nın hiçbir kuralı, herhangi bir gerçek veya tüzel kişiye, zümre veya sınıfa, bu Anayasa ile güvence altına alınan KKTC'nin ve Kıbrıs Türk halkının hak ve statüsünün değiştirilmesini veya bu Anayasanın kurduğu düzenin yok edilmesini veya tanınan temel hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan hareketlere girişmek ve faaliyetlerde bulunmak hak ve yetkisini verir biçimde anlaşılabilir ve yorumlanamaz*”. Anayasa hükmü çerçevesinde dikkatimizi çeken ilk husus, anayasa koyucunun kötüye kullanma yasağının tek muhatabı olarak, gerçek ve tüzel kişileri göstermiş olmasıdır. Buna karşın, devlete, yetkilerin kötüye kullanılmaması konusunda herhangi bir sorumluluk yüklenmemiştir. Oysa AİHS'nin kötüye kullanma yasağını düzenleyen 17. maddesi, kötüye kullanma yasağının kapsamına, sadece kişileri değil, devleti de almıştır. Bununla birlikte AİHS'nin bu hükmü, özgürlüğü yok etme

⁸⁹ Bu noktada, “olağanüstü durumlar” başlığı altında yer alan bu düzenlemeler ışığında, sıkça kullanılan “durdurma” kavramına da dikkat etmek gerekmektedir. “Durdurma” terimi, “daraltma” anlamına gelen klasik sınırlama kavramından çok daha ileri bir müdahale şeklini temsil etmektedir. Bu müdahale şekli de, ilgili özgürlüklerin sınırlanması değil, kullanımlarının tamamen veya kısmen askıya alınması sonucunu doğurmaktadır. Bu da, başta düşünce özgürlüğü olmak üzere, ilgili özgürlükler açısından oldukça ağır uygulamalara kapı açacaktır.

⁹⁰ Anayasa'nın 127. Maddesinin 3. fıkrasına göre; “Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, hangi kuralların uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, Yönetim ile olan ilişkiler, özgürlüklerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durum baş göstermesi halinde yurttaşlar için getirilecek yükümlülükler yasa ile düzenlenir. Ancak, savaş hali dışında sıkıyönetim ilanında, sıkıyönetimi gerektiren nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olmak koşuluyla, sıkıyönetim süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir ve böyle bir sıkıyönetim ilanında, sadece Anayasanın 126. maddesinin (2). fıkrasında belirtilen maddelerin yürürlüğü durdurulabilir”.

özgürlüğünü yasaklamaktadır. Bu anlamda korunan özgürlüğün bizzat kendisidir. Buna karşın Anayasa'nın 12. maddesi, buna ek olarak devletin bekasına vurgu yaparak, mevcut düzeni yok etmek amacıyla da hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmayacağını belirtmektedir. Madde metni içerisinde gözümüze takılan bir diğer husus ise, "faaliyet" kavramının taşıdığı anlam ve bunun düşünce özgürlüğüne getirebileceği anayasal sınırdır. Anayasa koyucu, hak ve özgürlükleri kötüye kullanma hallerini sayarken, "hareket" ve "faaliyet" terimlerini kullanmıştır. Kullanılan bu kavramlardan "faaliyet" terimi, sadece eylemsel tehlikeleri değil, aynı zamanda düşünce ürünlerinin sebep olabileceği kötüye kullanma hallerini de kapsamına almaktadır⁹¹. Bu kavramla birlikte, düşüncelerin özgürce yayılması ve açıklanmasını güvence altına alan düşünce özgürlüğü de, kötüye kullanma yasağının kapsamına dâhil edilmiştir. Bu suretle, anayasa içerisinde düşünce özgürlüğü konusunda yeni bir anayasal sınır yaratılmıştır.

b) Düşünce Özgürlüğünün Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırları

ba) Genel Olarak Sınırlama Sistemi

KKTC Anayasası, "temel hak ve özgürlükler" konusunda "*kademeli ve farklılaşmış*" bir sınırlama rejimi öngörmektedir⁹². Anayasa'nın 11. maddesi, sınırlama sisteminin çerçevesini belirleyen düzenleme niteliğindedir. İçeriğinde yer alan düzenlemeler, tüm hak ve özgürlükler açısından uygulanabilirlik niteliğini haiz bulunmaktadır. Söz konusu düzenleme, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Özü" başlığı altında şu şekilde formüle edilmiştir:

"Temel hak ve özgürlükler, özüne dokunmadan, kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak, sosyal adalet, ulusal güvenlik, genel sağlık ve kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamak gibi nedenlerle ancak yasalarla kısıtlanabilir".

Sınırlamalar düzeniği içerisinde genel sınırlayıcı düzenlemelerle yetinmeyen anayasa koyucu, ayrıca her bir hak ve özgürlük açısından birtakım özel sınırlayıcı düzenlemeler de öngörmüştür. Bu çerçevede hak ve özgürlükler, 11. madde dışında, özel olarak düzenlendikleri maddeler aracılığıyla da sınırlanmışlardır. Yani sınırlama rejimi, "genel ve özel sınırlama ortaklığı" üzerine inşa edilmiş durumdadır.

⁹¹ Karşıt görüş için bkz. Sağlam, s.134-135.

⁹² Sağlam, s. 111.

bb) Sınırlamanın Sınırı

KKTC Anayasası'nın 11. ve 24. maddeleri, düşünce özgürlüğünün yasayla sınırlanması konusunda, yasa koyucuya belli birtakım sınırlar getirmektedir. Yasa koyucunun, düşünce özgürlüğünü sınırlarken tabi olacağı sınırlar şu şekilde sıralanabilir:

- i. Sınırlamanın yasayla yapılması (yasallık ilkesi)
- ii. Sınırlamanın meşru bir sebebe dayanması
- iii. Sınırlamanın düşünce özgürlüğünün özüne dokunmaması (öze dokunma yasağı)

i. Yasallık İlkesi

Hak ve özgürlüklerin sınırlanması konusunda öngörülen ilk sınır, sınırlamanın Anayasadan kaynaklanmış ve yasal bir işlem sonucunda gerçekleşmiş olmasıdır⁹³. Buna göre, temel hak ve özgürlükler, yasama organı tarafından anayasaya uygun bir şekilde hazırlanan ve yürürlüğe sokulan kanunlarla sınırlanabilecektir. Bu husus, anayasa koyucu tarafından, 11. madde içerisinde, “hak ve özgürlükler ancak yasayla sınırlanabilir” vurgulanmasıyla, açıkça dile getirilmiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 24. maddesinde de düşünceyi açıklama özgürlüğünün kullanılmasının, yalnızca kanunun koyduğu koşul, yöntem ve cezalarla sınırlanabileceği ifade edilmiştir.

Anayasa koyucu, anayasa içerisinde, kanun kavramının tanımına ilişkin olarak herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Bu doğrultuda anayasanın ilgili maddelerinde geçen yasayla sınırlama koşulunun, yürütmenin düzenleyici işlemleri arasında yer alan yasa gücünde kararnamele de kapsayacak şekilde ele alınması gerektiği kabul edilmektedir⁹⁴. Nitekim AİHM, konuyla ilgili kararlarında kanun kavramının maddi anlamını kullanarak, genel, soyut, objektif kuralları içeren yürütmenin düzenleyici işlemlerinin de özgürlüklerin sınırlanmasında geçerli kabul edileceğini vurgulamıştır⁹⁵. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de, kanunlar yanında yasamadan alınan açık yetkiyle yürütme organınca düzenlenen genel, objektif işlemlerin de kanun kapsamında görülebileceğini belirtmiştir⁹⁶. KKTC Anayasası'nda

⁹³ Yüzbaşıoğlu'na göre yasallık ilkesi, hak ve özgürlükler açısından son derece önemli bir güvence teşkil etmektedir. Bu güncenin temelinde kanun hükmünün, “hukuki güven ihtiyacını karşılayan bir sığınak özelliğini haiz olması” yatmaktadır. Tanör-Yüzbaşıoğlu, s.146.

⁹⁴ Sağlam, s.106.

⁹⁵ Sunday Times v. İngiltere, 6538/74, 26.04.1979, par.47.

⁹⁶ E. 1990/31, K. 1990/24, KT. 24.09.1990.

yasallık ilkesinin kapsamını genişleten ve bu bağlamda yürütmeye düzenleyici işlem yapma yetkisi veren düzenleme 112. maddede karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu maddenin (1). fıkrasına göre “*ekonomik konularda, ivedilik varsa, Bakanlar Kurulu yasa gücünde kararname çıkarabilir*”. Ancak aynı maddenin son fıkrasına “*yasa gücünde kararnameler ile yeni mali yükümlülükler getirilemez, kişisel ve siyasal hak ve özgürlükler kısıtlanamaz*” şeklinde düzenlemeye yer vererek, yürütmenin söz konusu yetkisini sınırlandırmıştır⁹⁷. Anayasa Mahkemesi de, yakın tarihli bir kararında yasa gücünde kararnamelerin ancak “*kişisel ve siyasal hak ve özgürlüklerin*” kısıtlanmaması koşuluyla çıkarılabileceğini vurgulayarak, bu yöndeki anayasal kuralı somutlaştırmıştır⁹⁸.

Anayasa koyucunun olağan dönemde yürütmenin yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi konusundaki sınırlayıcı tutumu, olağanüstü durumlarda yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi çerçevesinde karşımıza çıkmamaktadır. Anayasa'nın 128. maddesine göre “*Olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü durumun veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda, yasa gücünde kararname çıkarabilir. Bu kararnameler, Resmi Gazete' de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Bu kararnameler, Cumhuriyet Meclisinin üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile reddedilmedikçe, olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince yürürlükte kalır*”. Bu düzenlemeyle birlikte Anayasa koyucu, olağanüstü ve sıkıyönetim durumlarında yürütmeye, istisna hâlinin gerektirdiği tüm konularda yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi vermektedir. Ayrıca olağan dönemde yasa gücünde kararname çıkarma yetkisinin sınırı olarak belirlenen “*kişisel ve siyasal hak ve özgürlükleri kısıtlamama*” koşulu da istisna döneminde aranmayarak, yürütmeye bu anlamda sınırsız bir hareket alanı yaratılmaktadır. Öyle ki, yasa ile sınırlılık koşulu gerçekleşmeksizin hak ve özgürlükler temelinde sınırlanma ve yasaklamalara gidebilecektir. Bununla birlikte anayasa koyucunun, yasa gücünde kararnamelerin “*Cumhuriyet Meclisinin üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile*

⁹⁷ Anayasa koyucunun madde içerisinde vurguladığı “*kişisel ve siyasal hak ve özgürlükler kısıtlanamaz*” kuralı, bu özgürlükler dışında kalan diğer tüm hak ve özgürlüklerin yasa gücünde kararnamelerle sınırlanabileceği şeklinde yorumlanamaz. Çünkü yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi, ekonomik konularla sınırlıdır. Bu düzenlemenin temel amacı ivedilik gerektiren durumlarda yürütmeye ekonomik konularla sınırlı kalmak koşuluyla sosyal alanda düzenleme yapma imkânı sağlamaktır. Bununla birlikte Anayasa'da ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükler kategorisinde yapısal olarak klasik haklardan farklı olmayan haklar da yer almaktadır. Sağlam'ın da vurguladığı üzere bu tür hakların yasa gücünde kararnamelerle sınırlanması, en başta bunların ekonomik konularla ilişkilendirilmesinin söz konusu olamayacağı için mümkün değildir. Bkz. Sağlam, s.108.

⁹⁸ Anayasa Mahkemesi Birleştirilmiş 20 ve 21/2012, (D. 2/2012), 06.08.2012.

reddedilmedikçe, olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince” yürürlükte kalmasını öngörmesi, bu düzenlemelerin yürürlüğünün süreklileşmesine neden olabilecektir⁹⁹. Arslan’a göre olağanüstü durumun geçici olmaktan çıkarılması, istisna hâlinin normalleşerek, özgürlükler aleyhine otoriter siyasi uygulamaların meşrulaşmasına olanak sağlayabilecektir¹⁰⁰. Kuşkusuz bundan en fazla etkilenenler özgürlükler de muhalefet etmeyi özgür kılan, diğer bir ifadeyle farklı düşünmeyi ve bunları çeşitli yollarla özgürce ifade etmeyi güvence altına alan özgürlükler olacaktır. Geldiğimiz noktada yasa gücünde kararname, özgürlüklerin sınırlandırılmasında önemli bir güvence teşkil eden yasallık ilkesinin istisnası olarak temellenerek, olağanüstü dönemlerde başta düşünce özgürlüğü olmak üzere tüm özgürlükler aleyhine tehlikeli kapılar aralamaktadır.

Öte yandan AİHM’nin yerleşmiş içtihadına göre özgürlükleri sınırlayan hukuk kuralının kolay ulaşılabilir ve etkilerinin öngörülebilir olması gerekmektedir¹⁰¹. Bu çerçevede yasallık ilkesi açısından önemli husus, düşünce özgürlüğüne sınırlama getiren kuralın, hukuki belirlilik/güvenlik tanıyıp tanımadığıdır¹⁰². Yasal çerçeveye ilgili olarak vatandaşın yeterli bilgiye sahip olması ulaşılabilirlik açısından önemlidir. Öngörülebilirlik ise vatandaşların davranışlarını ona göre ayarlamalarına imkân sağlayacak ölçüde, kuralların açıklıkla formüle edilmesidir¹⁰³. Kanunların dili, ayrı bir bilgi birikimine gerek olmaksızın, herkes tarafından kolayca anlaşılabilir olmalıdır¹⁰⁴. Bu da, ilgili yasa hükmünün açık ve kesin bir dille hazırlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu niteliklere sahip olmayan bir kanun hükmü, doğal olarak, hak ve özgürlükler açısından kendisinden beklenen güvenceyi de

⁹⁹ Sağlam, olağanüstü hal ve sıkıyönetimin geçici bir dönem için geçerli olabileceğine işaret ederek, bunun hak ve özgürlükler anlamında güvence teşkil edeceğini savunmaktadır. (Sağlam, s.109) Ancak anayasanın ilişkili maddelerine bakıldığında yürütmeyi süre anlamında sınırlayan herhangi bir düzenlemenin bulunmadığı açıkça görülmektedir. Aksine 128. madde, kararnamelerin “*olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince*” yürürlükte kalabileceğini hükme bağlamaktadır.

¹⁰⁰ İstisna hâli ve düşünce özgürlüğü arasındaki ilişki için bkz. Zühtü Arslan, “*Türkiye’de İstisna Hâli, Terör ve İfade Özgürlüğü*”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 71, 2007, s. 201-226.

¹⁰¹ Örnek kararlar için bkz. Goodwin v. İngiltere, 27.03.1996, Vol.22, 1996, s.124; Ezelin v. Fransa, Vol.14., 1992, s.387.

¹⁰² Sunay, s.124.

¹⁰³ Vahit Bıçak, “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü*”, *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.269-270.

¹⁰⁴ AİHM, zaman içerisinde geliştirmiş olduğu içtihatlarında sınırlamanın kanunla yapılmış olmasının yanında hukuken öngörülebilirliğe sahip olması gerektiğini de açıkça vurgulamıştır. Mahkeme, önceden görülebilirliğin mutlak ölçüde olması gerektiğini, bu noktada “makul” bir ölçüde olmasının yeterli olacağını belirtmiştir. Bu konuda örnek karar için bkz. 24.05.1988 tarihli Müller v. Diğerleri-İsviçre kararı, par. 29; 15.11.1996 tarihli Cantoni v. Fransa kararı, par.35; 29.01.2004 tarihli Chauvy v. Diğerleri-Fransa kararı, par. 43-45; 13.11.2008 tarihli Kayasu v. Türkiye kararı, par.83-84.

sağlayamayacaktır¹⁰⁵. Zira soyut ve her yöne çekilebilen ifadelerle dolu yasal düzenlemeler, özgürlüklerin sınırlanması konusunda keyfi uygulamalara açık bir çek verecektir.

ii. Sınırlama sebepleri

Anayasa koyucunun, hak ve özgürlüklerin sınırlanması konusunda getirmiş olduğu diğer bir ölçüt ise sınırlamanın meşru bir nedene bağlı olarak yapılmış olmasıdır. İlk bakışta, sınırlama yetkisinin belli amaç ve sebeplere bağlı tutulmasının, hak ve özgürlükler açısından önemli bir güvence sağlamış olduğu sanılabilir. Ancak, öngörülen sınırlama sebeplerinin öznel yorumlara elverişli özelliği, özgürlükler açısından pek de güvenceli bir zemin yaratmamakta, aksine sınırlama konusunda yasa koyucunun eline sınırsız bir takdir yetkisi vermektedir. Anayasa içerisinde sınırlama sebepleri konusunda oldukça geniş bir listeye yer verilmiş olması da, durumu tamamen özgürlükler aleyhine çevirmektedir.

Anayasamız, daha önce de belirtildiği gibi, sınırlama sebepleri konusunda kademeli ve farklılaşmış bir sistem öngörmüştür. Bu sistem çerçevesinde, özgürlüklerin, hem 11. madde dahilinde yer alan genel sınırlama sebepleriyle, hem de ilişkin buldukları maddelerdeki özel sebeplerle sınırlanabilmeleri mümkün hale getirilmiştir. Sınırlama düzeneği içerisinde karşımıza ilk olarak, genel sınırlama sebepleri çıkmaktadır. Bu sınırlama sebepleri, 11. madde içerisinde şu şekilde sayılmıştır: “*Kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak, sosyal adalet, ulusal güvenlik, genel sağlık ve kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamak*”. Bu noktada, genel sınırlama sebepleri açısından iki önemli hususa dikkat çekmek isteriz. Öncelikle, madde içerisinde belirlenen sınırlama sebepleri, hak ve özgürlükler açısından “genel” bir niteliğe sahiptir. Bu özellik, belirtilen sınırlama sebeplerini, hak ve özgürlüklerin tümü açısından geçerli bir konuma getirmektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise, genel nitelikli sınırlama sebeplerinin salt 11. maddede açıkça sayılanlarla sınırlı tutulmamış olmasıdır. Anayasa koyucu, bu hususu sınırlama sebeplerini tek tek saydıktan sonra “gibi nedenlerle” ibaresini kullanmak suretiyle açıkça dile getirmiştir. Bu şekilde, yasa koyucunun, sayılan genel sınırlama sebepleri dışında, benzer nedenlerle de sınırlama yoluna gidebilmesi mümkün kılınmaktadır. Sınırlamalar düzeneği içerisinde, ikinci olarak karşımıza özel sınırlama sebepleri

---

¹⁰⁵ Norman P. Barry, “*Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.28; Jean Morange, “*İfade Özgürlüğünün Hukuki Esasları*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.91.

çıkılmaktadır. Bu sınırlama sebepleri, her bir hak ve özgürlüğün ilişkili bulunduğu maddeler içerisinde özel olarak kayda bağlanmıştır.

Anayasa koyucu, diğer hak ve özgürlüklerden farklı olarak düşünce özgürlüğü temelinde salt özel sınırlama sebeplerinin yer aldığı bir sınırlama düzeneği oluşturmuştur¹⁰⁶. Buna göre 24. madde çerçevesinde “yalnız” ibaresini kullanarak, düşünce özgürlüğü açısından genel-özel sınırlama sebebi ortaklığına son vermiştir. Bu vurguyla birlikte, 11. madde de öngörülen genel sınırlama sebepleri tamamen etkisiz hale getirilmiştir. Bu bağlamda özgürlük, sadece madde içerisinde sayılan “ulusal güvenlik, anayasal düzen, kamu güvenliği, kamu düzeni, genel sağlık, genel ahlak yararı için veya başkalarının şöhret veya haklarının korunması veya bir sırrın açıklanmasının önlenmesi veya yargının otorite veya tarafsızlığının sürdürülmesi” için sınırlandırılabilir¹⁰⁷. Ancak, hemen belirtelim ki, bu durum, düşünce özgürlüğü konusunda herhangi bir güvence sağlamamaktadır. Zira özel sınırlama sebeplerin bir kısmı, 11. madde dâhilinde sayılan genel sebeplerin aynen tekrarından başka bir şey değildir. Bu da, düşünce özgürlüğüne artı bir koruma teşkil etmemektedir. Öte yandan sınırlama sebeplerinin muğlak, geniş yoruma açık kavramlarla temellendirilmesi de, özgürlüğün güvence alanını daraltan diğer bir husustur.

Sınırlama sebeplerin haklılığını gösterme yükümlülüğü devlete aittir. Sınırlamanın gerekliliği ikna edici olmalıdır. Bu noktada gereklilikten anlaşılması gereken sınırlamanın amacının “acil bir toplumsal ihtiyaç” tan kaynaklandığıdır. Ulaşılmak istenen amaçla özgürlüğün sınırlandırılması

¹⁰⁶ Son fıkranın “söz ve anlatım özgürlüğü” kavramını vurgulayan açık ifadesi, bize, düşünme özgürlüğünün sınırlama rejimi dışında tutulduğunu açıkça göstermektedir. Anayasa koyucu, bu düzenlemeyle, düşünme özgürlüğü konusunda getirilebilecek yasal sınırlamalara kapıları tamamen kapamıştır. Zaten, dış dünyada bir etki doğurması mümkün olmayan düşünme özgürlüğünün sınırlama rejimi dışında bırakılması da gayet doğaldır. Bu durum, düşünme özgürlüğünün doğasından kaynaklanan bir gerekliliktir.

¹⁰⁷ Genel ve özel sınırlama nedenlerinin ortaklığı konusunda Literatürde bir dizi tartışma sürdürülmektedir. Bu tartışmaların odağında esasen, sınırlama nedeni öngörülmemiş maddeler konusunda 11. maddede sayılan genel sınırlama nedenlerinin kullanıp kullanılmayacağı hususu yer almaktadır. Necatigil’e göre Anayasa’da bazı hak ve özgürlüklerin güvencesine ilişkin yasaklar o kadar açıktır ki, bu çerçevede yasayla sınırlanmaları mümkün değildir. Necatigil (1998), s. 26. Ancak Anayasa Mahkemesi, farklı tarihlerde vermiş olduğu kararlarında Anayasa’da korunan hakların tümünün sınırlanabileceği, buna bağlı olarak da özel kısıtlama öngörülmediği hallerde, bunların kısıtlanmasının 11. maddede belirtilen genel kısıtlamalara bağlı olarak yapılabileceğini hükme bağlamıştır. (AYM. 08.08.1980 tarihli 4/80, 5/80; AYM, 11.06.1982 tarihli 9/82, D. 5/82, AYM 06.11.1996 tarihli 4/96, D.8/96). Sağlam söz konusu kararlarda Mahkeme’nin oldukça fazla ve anlaşılmaz bir şekilde TC Anayasa Mahkemesi’nden etkilenmiş olduğunu ifade etmektedir. Oysa TC Anayasa Mahkemesi’nin aksi yönde kararları da mevcuttur. Bununla birlikte Sağlam, KKTC Anayasa Mahkemesi’nin bu anlaşılmaz tutumunun, kararların özellikle bilim ve sanat özgürlüğü ile savunma hakkı gibi hak ve özgürlükler çerçevesinde alınmış olması bağlamında tartışılmaya açılması gerektiğini ifade etmektedir. Sağlam, s. 119-122.

arasında orantılı bir ilişki olmalıdır. Dolayısıyla sınırlamanın gerekliliği, orantılılık ilkesinin varlığıyla meşruiyet kazanmaktadır¹⁰⁸. Sınırlama çerçevesinde alınan önlem, özgürlüğün koruma alanını daraltma gerekliliğini taşıyacak öneme sahip olmalıdır. Özgür ifade ile sınırlama amacının koruduğu değer arasında bir denge sağlanması bu anlamda önemlidir. Nitekim AİHM de, zaman içerisinde geliştirmiş olduğu içtihatlarda sınırlama konusunda ulusal otoritelerin geniş bir takdir marjına sahip olmadığını, bu çerçevede düşünce açıklamasının korunan değerler açısından önemli bir etki yaratacak nitelikte olması gerektiğini vurgulamıştır¹⁰⁹.

iii. Sınırlamanın Hakkın Özüne Dokunulmaksızın Yapılması (Öze Dokunma Yasağı)

KKTC Anayasası, temel hak ve özgürlüklerin yasal anlamda sınırlanması konusunda, “öze dokunma yasağını” benimsemiştir. Öze dokunmama ölçütü, her hak ve özgürlüğün bir özü, cevheri olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Her hak ve özgürlük, güvence alanı içerisinde, dokunulmasına kesinlikle izin vermediği belli birtakım değerler yaşatmaktadır¹¹⁰. Dokunulmaz kabul edilen bu değerler, o temel hakkın özünü oluşturmaktadır. O halde hakkın özü, “ her temel hak açısından kişiye, dokunulmaz, asgarî bir alan güvencesi veren, artık daha fazla sınırlama yapılmasını olanaksız kılan mutlak çekirdektir”¹¹¹. Bu çerçevede şu soru akla gelmektedir: Acaba, hangi noktada hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmuş sayılır? Bu sorunun cevaplanabilmesi için, ilk olarak, sınırlama konusu özgürlüğün özünü teşkil eden değerlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Anayasa koyucu, bazı hak ve özgürlüklerin özlerini teşkil eden değerlere Anayasa içerisinde yer vermiştir. Örneğin, basının sansür edilememesi, eziyet veya işkence yasağı gibi¹¹². Buna karşın, diğer hak ve özgürlüklerin varlık nedenlerini oluşturan değerlere, Anayasa içerisinde yer verilmemiştir¹¹³. İşte bu belirsizlik, özgürlükler açısından dokunulamayacak “öz” ün belirlenmesi sorununu gündeme taşımaktadır.

T.C Anayasa Mahkemesi, bakmış olduğu davalarda, öze dokunma meselesi bakımından, şu ölçütü geliştirmiştir: Bir hakkın veya hürriyetin kullanılmasını, “...açıkça yasaklayıcı veya örtülü bir şekilde kullanılmaz hale

¹⁰⁸ Bıçak, s.270.

¹⁰⁹ 23 Eylül 1994, Jersild v. Danimarka kararı, par. 31. Ayrıca AİHM'nin bu konudaki eğilimi konusunda bkz. Lawson, s.251-259.

¹¹⁰ Oktay Uygun, **1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1992, s.186.

¹¹¹ Soysal, s.198.

¹¹² Bazı hak ve özgürlükler konusunda, Anayasanın yazılı hale getirmiş olduğu bu tür değerler, ek güvence olarak da isimlendirilmektedir.

¹¹³ Uygun, s.187.

koyucu veya ciddi surette güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldırıcı...” sınırlamalar, o hakkın özüne dokunmuş sayılır¹¹⁴. Bu çerçevede bir hakkın kullanımı artık o hakkın kullanılması anlamını taşımadığı anda sınırlamanın hakkın özüne dokunduğu kabul edilecektir¹¹⁵. KKTC Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu muhtelif kararlarda hakkın “öz” kavramına ilişkin olarak benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Mahkemeye göre “*bir hak ve özgürlüğün amacına aykırı biçimde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren sınırlamalar o hak ve özgürlüğün özüne dokunmuş olur*”¹¹⁶. Yine aynı kararlarında Mahkeme, “*her konunun kendine özgü hal ve koşullar içinde*” değerlendirilmesini belirterek, her bir hakkın kendine özgü koruma alanlarının ayrı ayrı belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Düşünce özgürlüğü ışığında “öz” meselesi, genellikle düşünsel yaşamın dokunulmazlığından hareket edilerek çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede, “kınama, suçlama ve açıklamaya zorlama” yollarından herhangi biriyle düşünsel yaşama müdahale edilmesinin, doğrudan doğruya öze dokunduğu kabul edilmektedir. Ancak, geliştirilen bu ölçüt de, bizi öze dokunma yasağı açısından her durumda geçerli açık bir sonuca ulaştırmamaktadır. Bu bağlamda, ortaya çıkan belirsizliğin çözümlenmesi konusunda tüm görev yargıçlara düşmektedir. Bu çerçevede yargıçlar, önlerine gelen her bir davada, öze dokunma yasağının ihlal edilip edilmediğini ayrı ayrı değerlendirmek durumundadırlar. Şüphesiz ki, bu da özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda keyfi uygulamalara yol açacaktır. Bu çerçevede, öze dokunmama ölçütünün özgürlükler açısından kesin bir güvence sağlamış olduğu şeklinde bir görüşün savunulması yanlış olacaktır. Bu anlamda “ölçülülük” ve “sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmaması” ölçütleri öze dokunma yasağını destekleyici bir işleve sahip olabilir¹¹⁷. Nitekim KKTC Yüksek Mahkemesi vermiş olduğu bir kararda “*AİHM kararlarında vücut bulan “necessary in a democratic society” yani müdahalenin demokratik toplumda gereklilik arz edip etmediği, mahkeme tarafından dikkate alınmalıdır. Demokratik hukuk devletinde, amaç ne olursa olsun, sınırlamalar, özgürlüğün kullanılmasını ölçsüz biçimde ortadan kaldıracak düzeyde olamaz*” sonucuna ulaşarak, öze dokunmama koşulunu diğer ölçütlerle birlikte sınırlamanın sınırı olarak yorumlama yönünde tutum sergilemiştir¹¹⁸.

¹¹⁴ E.1962/208, K.1963/1 Sayılı Karar, **Anayasa Mahkeme Kararlar Dergisi**, Cilt I, s.74.

¹¹⁵ Beydoğan, s.120.

¹¹⁶ AYM 26 Ocak 1986 tarihli kararı Numara:10/83, D.1/84; AYM 17 Nisan 1987 tarihli kararı Numara:27/86, D. 4/87; AYM 07.03.1996 tarihli Numara:15/95, D. No:2/96.

¹¹⁷ Sağlam, s.132-133.

¹¹⁸ KKTC Yüksek Mahkemesi 16.02.2012 tarihli kararı Yargıtay/Hukuk No:138/2011, D. No:3/2012, s.28.

“Öze dokunma” yasağı, esasen “demokratik toplumun gerekleri” ölçütünün farklı bir görünümünü teşkil etmektedir¹¹⁹. Zira özgürlüklerin özüne dokunarak, onu kullanılmaz hale getiren sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyum içerisinde olduğunu belirtmek söz konusu değildir¹²⁰. Öz kavramının bu anlamda demokratik toplumun gerekleri çerçevesinde değerlendirilmesi, şüphesiz düşünce özgürlüğünün korunması anlamında önemli bir güvence olarak kabul edilebilir. Ancak burada demokratik düzlemin gerekliliği temelinde hakkın “özü” hususunun nasıl değerlendirilmesi gerektiği meselesi karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Sunay, sınırlamanın demokratik düzlemde meşru olup olmadığını tespit edebilmek için, öz kavramının tayininde, “sınırlamayı haklı kılan bir sebebin (ciddi ve somut bir zarar, önlenemez ve kaçınılmaz bir tehlike) bulunup bulunmadığının araştırılmasının” daha doğru bir çözüm olacağını ifade etmektedir¹²¹. Bunun tespitinde ise demokratik toplumun gerekleri olan çoğulculuk, açık fikirlilik ve hoşgörü ilkelerine başvurulması gerekmektedir. Dolayısıyla burada dikkat edilmesi gereken temel husus, düşüncenin açıklanmasının yaratacağı yakın ve kaçınılmaz tehlikelere dayandırılan sınırlamaların hakkın özüne dokunup dokunmadığının tespit edilmesidir. Bu çerçevede hareket edilmesi, demokratik toplumun gereklerine uygun olma ölçütüyle birlikte “açık ve mevcut tehlike” ölçütünü de sınırlamanın meşruluğunun tespitinde temel alınması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, açık ve mevcut tehlike ölçütü de, düşünce özgürlüğünü sınırlayıcı bir araç haline gelebilir¹²². Bu noktada tehlikenin varlığının tespit edilmesinde takdir yetkisini kullanan yargıçların, bu kıstası “hak eksenli” ve özgürlükçü bir yaklaşımla yorumlamaları son derece önemlidir¹²³.

Öte yandan KKTC Yüksek Mahkemesi, sınırlamanın meşruluğu temelinde öze dokunmama hususunu irdelerken, ölçülülük ilkesini de ele almaktadır. Mahkeme, sınırlamaların ne ölçüde yapıldığı hususunu demokratik toplum düzeninin gerekleri çerçevesinde değerlendirmektedir.

¹¹⁹ Beydoğan, s.120.

¹²⁰ Bu husus TC Anayasa Mahkemesi’nin kararlarına şu şekilde yansımıştır: “Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunulup tümüyle kullanılmaz hâle getiren kısıtlamalar demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyum içinde sayılamaz. ...Bu anlayış içinde hürriyetlerin yalnızca ne ölçüde kısıtlandığı değil, kısıtlamanın koşulları, sebebi, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları, hep demokratik toplum düzeni kavramı içerisinde değerlendirilebilir. Hürriyetler ancak; istisnai olarak ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilir”. (TC Anayasa Mahkemesi 26.11.1986 tarihli kararı, E.1985/8, K.1986/27).

¹²¹ Sunay, s.120.

¹²² Sunay, s.121. Aynı zamanda kriterin eleştirisi için bkz. Hafizoğulları, s. 93-94.

¹²³ Arslan (2007), s. 219.

Mahkeme’ye göre “ölçülülük ilkesi, tüm demokratik ülkelerde kabul edilen bir ölçüttür ve demokratik toplumun ihtiyaçları nispetinde belirlenir”¹²⁴. Bu ilişkilendirmenin temelinde esasen demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olma ölçütünün “sınırlamanın sınırına ilişkin en uç nokta”yı göstermesi yatmaktadır¹²⁵. Bu anlamda sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluğunun denetlenmesinde öncelikle sınırlama amacıyla başvuru araç arasında bir dengenin var olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Ulaşılabilecek sonuç çerçevesinde sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluğu tespit edilebilecektir.

KKTC Yüksek Mahkemesi’nin ölçülülük denetiminde esas aldığı hususlar, elverişlilik, gereklilik ve oranlılık olarak sıralanabilir. Nitekim Mahkeme vermiş olduğu bir kararda “bir yetki kullanılırken, eylem ile önlem arasında adil bir dengenin bulunması ve öngörülecek sınırlamanın, amacına ulaşmaya cevaz vermesi” gerektiğini vurgulayarak, söz konusu unsurların ölçülülük denetiminde esas alınması gereken hususlar olduğunu belirtmiştir¹²⁶. Demokratik toplum düzeninin gerekleri, ölçülülük ilkesinin denetlenmesinde ilk halka olan “gereklilik” unsurunun ifadesidir¹²⁷. Elverişlilik, sınırlamanın konusu olan önlemin amaca ulaşması bakımından elverişliliğiyle ilintilidir. Oranlılık ise amaç ile araç arasındaki “makul” dengeyi ifade eder. Bu ise “makullük” kavramı temelinde menfaatler arasında soyut bir menfaat dengesinin sağlanmasını gerekli kılmaktadır¹²⁸. Zira burada kamu menfaatleri ile bireysel menfaat arasında bir çatışma belirmektedir. Rumpf’a göre bu aşamada yargıç, “adalet ve insan haysiyeti ilkelerinin dolaysız bir biçimde tartıya konulması gereken bir karar verme sürecine” girmektedir¹²⁹. Bu noktada özgürlüğün korunması, güvencenin insan haysiyetine uygun eşit dağıtılmasıyla ilişkili olup, yargıcın menfaatler arasında adil bir denge kurmasını gerekli kılmaktadır. Demokratik hukuk devletinin en iyi biçimde gerçekleştirilmesinde ölçülülük ilkesinin tüm boyutlarıyla cesaret ve adalet duygusu çerçevesinde değerlendirilmesi ve bu çerçevede karar verme sürecinin etkinleştirilmesi gerekmektedir¹³⁰.

¹²⁴ KKTC Yüksek Mahkemesi 16.02.2012 tarihli kararı Yargıtay/Hukuk No:138/2011, D. No:3/2012, s.28.

¹²⁵ Sunay, s.100.

¹²⁶ KKTC Yüksek Mahkemesi 16.02.2012 tarihli kararı Yargıtay/Hukuk No:138/2011, D. No:3/2012, s.28.

¹²⁷ Christian Rumpf, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, *Anayasa Yargısı*, C. 10, Ankara, 1993, s.30.

¹²⁸ Rumpf, s. 46; Sunay, s.106.

¹²⁹ Rumpf, s. 47.

¹³⁰ Rumpf, s. 48.

B. KKTC Ceza Yasasında Düşünce Özgürlüğüne Sınırlama Getiren Düzenlemeler: “Düşünce Suçları”

1. Düşünce Özgürlüğünü Sınırlayan Düzenlemeler

Resmi bir ideoloji temelinde siyasallaşan devletler, toplumu, doğruluğundan şüphe edilmeyen ilkeler çerçevesinde şekillendirmek isterler. İyi/kötü, doğru/yanlış, yurtsever/vatan haini gibi zıtlıklar, resmi ideolojinin sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir role sahiptirler. Burada düşünce özgürlüğünün sınırı, düşünce açıklamalarının resmi söyleme uygunluğuyla belirlenmektedir¹³¹. Resmi “doğru”ya aykırı düşmeyen, onu meşrulaştırıp besleyen düşünceler, siyasi/hukuki düzlemde icazetli ve imtiyazlı düşünceler olarak muamele görürler. Zira bu düşüncelere karşı siyasi otorite oldukça naziktir. Her şeyden önce düşüncelerin kitlelere ulaşmasında her türlü yardım ve teşvik hiç çekinilmeksizin yapılır. Bu yardımların temelindeki gaye ise düşüncelerin resmi “doğru” etrafında yeniden üretilmesini sağlamak ve siyasi otoritenin toplum üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmaktır. Bu noktada devlet, tek doğru etrafında “yoldan çıkanları” yola getiren siyasi bir güç haline gelmektedir¹³².

Mutlak üstünlük ve öncelik, tek “doğru” olarak resmi söyleme aittir. Bu düşünceden sapanlar ise yasalar temelinde en ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır. KKTC Ceza Yasası¹³³ bu açıdan irdelendiğinde düşünce özgürlüğüyle ilgili olarak özellikle “muhalif” düşüncelere yönelik en ağır ve tehlikeli uygulamalara kapı açan çeşitli düzenlemelerin varlığı açıkça görülebilmektedir¹³⁴. Bu noktada, “Anglo – Sakson” hukuk sisteminden adaptasyon yoluyla gelişen Ceza Sisteminin¹³⁵ yargıçlara söz konusu

¹³¹ Zühtü Arslan, “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike’nin Tehlikeleri”, *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 50.

¹³² Arslan (2003/a), s.52.

¹³³ Aynı zamanda, “Müfsidane Yayınlar Yasası” ve “Askeri Suç ve Cezalar Yasası”nda da, düşünce açıklamalarını suç olarak kabul eden yasa hükümlerine rastlamak mümkündür. Konu akışı içerisinde, yeri geldikçe bu yasa hükümlerine de yer verilecektir.

¹³⁴ “Düşünce suçu” kategorisi içerisinde esas olarak ele alacağımız yasa hükümleri, Ceza Yasası çerçevesinde kayda bağlanan 36. md, 39. md, 47. md, 57. md ve 59. md dir. Ancak, hemen belirtelim, bu inceleme sırasında söz konusu hükümlerin ceza hukuku açısından tahlil edilmesi söz konusu olamayacaktır. Bu çerçevede, hangi hükmün nasıl bir düşünce suçu yaratmış olduğu ve bu suçların her birini oluşturan kurucu unsurların neler olduğu tartışılmayacaktır. Bizim esas amacımız bu hükümleri, düşünce özgürlüğü ışığında genel olarak değerlendirmektir.

¹³⁵ Necatigil (1998), s.9. Kıbrıs Hukuk sisteminin Anglo-Sakson hukukuna dayanmasının temel nedeni, 1914-1960 yılları arasında İngiliz idaresinin adadaki varlığını kalıcı kılma yolunda hukuk sisteminde yapmış olduğu köklü hukuki ve idari tasarruflardır. Turhan’a göre bu dönem içerisinde İngilizler, ada genelinde hem yargı örgütünü kalıcı bir şekilde yeniden yapılandırmak, hem de getirdikleri yeni maddi hukuk kurallarıyla toplumu şekillendirmek istemişlerdir. (Turgut Turhan, “Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Hukuk Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 57, Sayı 2, 2008, s. 266-

maddelerin yorumlanması konusunda geniş bir takdir yetkisi tanıdığı da unutulmamalıdır. Bu nedenledir ki, “yargıç kültürü”¹³⁶ bu maddelerin doğuracağı sonuçlar açısından belirleyici olmaktadır.

Söz konusu yasa hükümlerinin başında, 2014 yılında yapılan değişiklikle yürürlükten kaldıran 36. madde gelmektedir. Devlete karşı ihanet suçunu düzenleyen bu madde çerçevesinde vatana ihanetin her şekli suç olarak kabul edilmiş ve bunların her biri için ağır yaptırımlar öngörülmüştü. Örneğin, ihanet teşkil eden bir konu veya teorinin, yazılı basın yoluyla dış dünyaya açıklanması, bu madde kapsamında bir suç olarak kabul edilmişti. Hatta yasa koyucu daha da ileri giderek, ihanet teşkil eden herhangi bir fiil, konu veya teoriyi, düşünsel yaşam içerisinde planlama, icat etme, niyet etme ve hayal etmeyi dahi, devlete karşı ihanet suçu olarak öngörmüştü¹³⁷.

Madde çerçevesinde göze çarpan en önemli husus, yasa koyucunun devlete karşı düşüncenin hiçbir şekline müsaade etmemiş olmasıydı. Öyle ki, hızını alamayan yasa koyucu, ihanet teşkil ettiğini düşündüğü herhangi bir fiil, konu veya teorinin, düşünsel yaşam içerisinde planlanmasını, niyet edilmesini ve hatta hayal edilmesini dahi, devlete karşı bir ihanet olarak nitelendirmişti. Bu nitelendirmeye birlikte ise son derece onur kırıcı, insanlık dışı uygulamalara kapı açılması kaçınılmaz kılınmıştı. Zira düşünsel yaşam içerisinde gerçekleşen etkinliklerin suç olarak kabul edilmesi ve bu çerçevede cezalandırılması her şeyden önce düşünme özgürlüğünün doğasına aykırıdır. Bunun temelinde, düşünme özgürlüğünün bir iç âlem özgürlüğü olması yatmaktadır. Bu da, düşünsel yaşam içerisinde gelişen düşünsel etkinlikleri sınırsız kılmaktadır. Zaten, düşünsel etkinlikler sonucunda oluşan tüm düşünce ve kanaatler, içsel yaşam içerisinde kaldığı müddetçe ulaşılmazdır. Bu çerçevede, dışa vurulmamış bir düşünce ya da kanaatin devlete karşı ihanet

---

267). İngilizlerin adadan ayrılımlarıyla birlikte gelişen süreçte, Kıbrıs Türk yönetiminin “devletleşme” temelinde hukuk sistemini Türk Hukuk sistemine uygun hale getirmek konusunda önemli tasarruflar yaptığı görülmüştür. Günümüzde KKTC hukukunun esasen Anglo-Sakson hukukuna dayanan, ancak toplumun değişen yapısına ve zamanla ortaya çıkan yeni toplumsal ihtiyaçlara uydurulmuş bulunan bir “hukuk mozaigi” nin olduğu söylenebilir. Zaim Necatigil, “KKTC’de Hukuk Sistemi”, **Kıbrıs Türk Hukuk Dosyası**, 2. Baskı, 1999, Ankara, s. 141.

¹³⁶ Kaboğlu (1993), s.118.

¹³⁷ Madde şu şekilde kayda bağlanmıştı: “İngiltere’de yürürlükte olan yasalar uyarınca, planlama, tahayyül etme, icat etme, kurma veya niyet edilmesi hıyanet teşkil eden herhangi bir fiil, konu veya teoriyi planlayan, tahayyül eden, icat eden, kuran veya niyet eden ve bu tür planlama, tahayyül, icat etme veya niyeti herhangi bir basılmış veya yazılmış yazıyı yayınlamak yolu ile veya başka bir açık fiille ifade eden, yapan veya ilan eden veya İngiltere’de yürürlükteki yasa uyarınca hıyanet sayılacak bir fiil işleyen bir kişi hıyanet suçu işlemiş olur ve idam cezası ile cezalandırılır”. Maddenin suç karşılığında öngörmüş olduğu ceza, daha hayret vericiydi. Zira yasa koyucu, dış dünyaya iletilen bu tür düşünce ve kanaatlerin karşılığı olarak, idam cezasını laik bulmuştu. Gerçi idam cezası yapılan 1989 yılında yapılan değişiklikle müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştü. Ancak yapılan bu değişiklik, yine de maddenin uzun bir zaman yürürlükte olmasının yarattığı olumsuzluğu düzeltememişti.

teşkil edip etmediğinin tespit edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, mantık sınırlarını zorlamaktan öteye gidemeyen 36. maddede yer alan düzenlemeler, bir iç âlem özgürlüğü olan düşünme özgürlüğünün doğasına aykırılık oluşturmaktaydı¹³⁸.

Söz konusu yasa hükmü, aynı zamanda KKTC Anayasası'nın 24. maddesine de aykırılık teşkil etmekteydi. Maddenin sistematik düzenleniş şekline bakıldığında, son fıkrada, düşünce özgürlüğünün yasa bazında sınırlanmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Ancak, anayasa koyucu, sınırlamanın sadece "söz ve anlatım özgürlüğü" açısından söz konusu olabileceğini madde içerisinde açıkça belirtmiştir. Bu düzenlemeyle, anayasa koyucu, düşünme ve kanaat özgürlüğünü sınırlama kapsamı dışında tutmuştur. Dolayısıyla, 36. maddenin düşünme özgürlüğü konusunda getirmiş olduğu sınırlama, anayasal dayanaktan yoksun bulunmaktaydı¹³⁹.

Geldiğimiz noktada düşünme özgürlüğünü hiçe sayan söz konusu düzenlemenin, mevzuattan ayıklanmasının yerinde olduğunu söyleyebiliriz. Unutulmamalıdır ki, insanoğlunu diğer canlılardan daha üstün bir konuma yerleştirmemizi sağlayan özellik, düşünme yetisidir. Dolayısıyla, bu alana yapılacak herhangi bir müdahale, insan onurunu da incitecektir. Zaten, birçok demokratik anayasalara ve uluslararası sözleşmelere bakıldığında, hiçbirinin bu özgürlük konusunda sınırlamaya müsaade etmediği açıkça görülebilmektedir. Bu açıdan yapılan değişiklik, özgür düşünme ve elbette düşüncelerin özgürce ifade edilmesi doğrultusunda olumlu bir adım teşkil etmektedir. Ancak hukuk sisteminin liberalleştirilmesi temelinde düşünce özgürlüğüne yönelik olarak yapılması gereken daha pek çok değişiklik vardır. Bu doğrultuda yapılması gereken öncelikle Ceza Yasası içerisinde yer alan ve

¹³⁸ Düşünsel yaşam açısından sağlanan koruma alanı, aynı zamanda, düşünsel etkinliklerin ürünü olan bu düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmama, suçlanmama ve bunları açıklamaya zorlanmama güvencelerini de beraberinde getirmektedir. Bu şekilde güvenceye bağlanan düşünme özgürlüğü, düşünce özgürlüğünün "dokunulmaz alanını ya da sert çekirdeğini" oluşturmaktadır. Dolayısıyla, dışa vurulmamış bir düşünce veya kanaatin, yasalar çerçevesinde suç olarak kabul edilmesi, aynı zamanda düşünme özgürlüğünün dokunulmaz alanını da ihlal etmektedir.

¹³⁹ Bu noktada, tüm temel hak ve özgürlükler açısından genel sınırlayıcı bir anayasa hükmü olan 11. maddenin, düşünme ve kanaat özgürlüğü açısından da uygulanabileceği şeklinde karşı bir görüş ileri sürülebilir. Ancak, hemen şunu belirtelim ki, anayasa koyucu, düşünme özgürlüğünü sınırlama alanı içerisinde tutmak istemiş olsaydı, sınırlama yetkisini sadece "söz ve anlatım özgürlüğü" ile sınırlı tutmaz ve madde metninde "düşünce suçu yoktur" gibi açık bir ibareye yer vermezdi. Ceza Yasası değişiklik önerisinin gerekçe metninde 11. maddenin böyle bir amacı taşıdığına açıkça vurgulanmış olması da bu tespiti destekler: "İngiliz Yasalarına Göre İhanet'i düzenleyen Esas Yasa'nın 36. maddesinin, herhangi bir işlevi ve/veya hukuki dayanağı olmadığı ve/veya kalmadığı nedeniyle kaldırılması düzenlenmektedir". (6 Aralık 2013 tarihinde KKTC Meclisi'ne sunulan Ceza (Değişiklik) Yasa Önerisinin 11. maddesi).

çoğulcu, özgürlükçü bir siyasal kültürün oluşmasına engel teşkil eden düzenlemelerin değiştirilmesidir. Bunlar arasında göze çarpan ilk düzenleme, 39. madde yer almaktadır¹⁴⁰. İhanet sayılabilecek halleri kayda bağlayan bu madde, belirli düşünce açıklamalarını suç olarak kabul ederek, bunlar hakkında ağır yaptırımlar öngörmektedir. Madde çerçevesinde, ilk olarak, “ihamet sayılabilecek haller”e ilişkin olarak birtakım açıklamalar yapılmaktadır. Buna göre devletin varlığını tehlikeye düşürme niyetiyle basılmış ya da yazılmış bir açıklamanın yayınlanması ağır bir suç olarak kabul edilmiştir. Buna benzer bir diğer düzenleme, 47. madde içerisinde karşımıza çıkmaktadır¹⁴¹. Yıkıcı yayınları bir suç olarak nitelendiren bu ceza normu, sürekli olarak baskıcı zihniyetin elinde düşüncelere karşı kullanılmakta ve bu şekilde düşünce özgürlüğü açısından ciddi anlamda bir tehdit oluşturmaktadır. Bu düşünce suçunun gerçekleşebilmesi için, her şeyden önce “yıkıcı niyetin” var olması gerekmektedir. Bu noktada “yıkıcı niyet” kavramının ne olduğuna dair birtakım sorular akla gelmektedir. Yasa koyucu, tüm bu sorulara ilişkin olarak, 48. madde çerçevesinde ayrıntılı bir düzenleme yapmış, hangi hallerin yıkıcı niyet kapsamına dâhil olduğunu ifade etmeye çalışmıştır¹⁴². Buna göre

¹⁴⁰ “İhanet Sayılabilecek Ağır Suçlar” başlığı altında yer alan 39. madde şu şekilde düzenlenmiştir:

Aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için niyet eden ve açık bir fiil veya basılmış veya yazılmış yazıyı yayımlamak yolu ile bu niyetini açığa koyan herhangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve ömür boyu hapis cezasına kadar hapis cezasına çarptırılabilir:

- (a) Devlet egemenliğini ortadan kaldırmak.
  - (b) Şiddet yolu veya zorlama ile Devleti aldığı önlemleri veya temsilcilerini değiştirmeye zorlamak veya herhangi bir baskı yapmak veya zorlama ile Devletin Yasama Meclisi veya yasa yapan makamlarını tehdit etmek veya harekatten men etmek için Devlete karşı savaş ilân etmek;
  - (c) Ülkeyi silah yolu ile işgal etmesi için herhangi bir yabancıyı tahrik etmek;
- ¹⁴¹ “Müfsit Gizli İttifak ve Müfsit Niyetli Yayınlar ” başlığı altında düzenlenen 47. madde şu şekilde kayda bağlanmıştır:
- (a) Ortak amaçlı herhangi bir müfsit niyeti gerçekleştirmek için başka kişi ve kişilerle gizli ittifak yapan veya
  - (b) Müfsit niyetle herhangi bir kelime veya belge yayımlayan veya herhangi bir şekilde görünebilen gösteride bulunan her hangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir.

¹⁴² Bu Yasanın 47. madde amaçları bakımından müfsit niyet:

- (a) Cumhurbaşkanı hakaret etmeyi ve Devleti aşağılamayı veya küçük düşürmeyi veya
- (b) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletinin egemenliğinin değiştirilmesini veya
- (c) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlarını veya sakinlerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Yasa ile kurulmuş başka herhangi bir organ veya kurumun yasal olmayan yollardan değiştirilmesini sağlamaya yönelik kışkırtmada bulunmayı veya
- (d) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hükümetini ve Devletin adalet ve yargı yönetimini aşağılamayı veya küçük düşürmeyi amaçlayan bir niyeti anlatır.

Ancak herhangi bir kişi tarafından-

- (i) Devletin aldığı herhangi bir önlemden, Devletin yanıltılmış olduğunu veya yanlışlığına düşüğünü göstermek amacıyla iyi niyetli çabalarda bulunulması veya
- (ii) Yasa ile kurulmuş devlet yönetiminde ve devletin oluşumunda veya mevzuatta veya adalet veya yargı yönetiminde mevcut yanlışlıkların veya eksikliklerin düzeltilmelerini sağlamak amacıyla iyi niyetle dikkat çekilmesi veya işaret edilmesi veya

yıkıcı niyet, Devlet başkanı ve başta hükümet olmak üzere devlet kurumlarını aşağılamayı veya küçük düşürmeyi amaçlayan bir niyet olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber devlet egemenliğinin yasal olmayan yollardan değiştirilmesi yönünde toplumun yönlendirilmesi de yıkıcı niyet kapsamında değerlendirilmektedir. Bu amaçlarla herhangi bir kelime veya belgenin yayınlanması, yasa koyucu tarafından ağır bir suç olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda altını çizmeye çalıştığımız hükümleri yanında, “yasa dışı cemiyetler” konusunda birtakım suçlar öngören 57. ve 59. maddeler de, konu bağlamında önem taşımaktadır¹⁴³. Zira söz konusu yasa hükümleri, düşünce özgürlüğüne ağır yaralar verebilecek uygulamalara kapı açar niteliktedir. Bununla birlikte, yasa dışı ilan edilen bir cemiyet tarafından basılan veya onun adına yayınlanan bir kitap, dergi, broşür, afiş, bildiri, gazete, mektup veya başka herhangi bir yazılı düşünce açıklamasının yayınlanması, satılması ve hatta posta ile herhangi bir kişiye yollanması da ağır bir suç olarak kabul edilmektedir. Hatta yasa koyucu, bu tür yayınların tasarrufta bulundurulmasını dahi bir suç olarak nitelendirmektedir. Söz konusu maddeleri somutlaştırmak üzere yasa koyucu, 63. madde içerisinde “yasa dışı cemiyet” kavramını tanımlayan düzenlemelere yer vererek, hangi toplulukların yasa dışı olarak kabul edileceğini açıkça vurgulamaktadır¹⁴⁴.

(iii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlarının veya sakinlerinin bu maddenin (b) fıkrasında belirtilen husus dışında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki yasa ile kurulmuş herhangi bir şeyin yasal yollardan değiştirilmesini sağlama teşebbüsünde bulunmaya iyi niyetle ikna edilmesi çabalarında bulunulması veya

(iv) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki farklı halk sınıfları arasında kin, garaz ve husumet duyguları uyandıran veya uyandırma eğiliminde olan herhangi bir şeyin kaldırılmasını sağlamak amacıyla o şeye iyi niyetle dikkat çekilmesi veya işaret edilmesi, yasal sayılır.

¹⁴³ Söz konusu maddeler, yasa içerisinde şu şekilde düzenlenmektedir:

Madde 57. Yazılı, sözlü veya başka biçimde, bu Yasanın 63. maddesinde yasa dışı olduğu belirtilen fiillerin herhangi birinin işlenmesini savunan veya teşvik eden herhangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir.

Madde 59. Bu Yasanın 63. maddesinde yasa dışı olduğu belirtilen fiillerden herhangi birini savunan veya teşvik eden veya yasa dışı bir cemiyet tarafından veya adına veya menfaatine yayınlanan veya yayımlandığı görülen herhangi bir kitap, dergi, broşür, afiş, bildiri, gazete, mektup veya yayımlandığı görülen herhangi bir belge veya yazıyı basan, yayımlayan, satan veya satışa arz eden veya posta ile gönderen veya kanıtı yükü kendisinde olmak üzere, yasal yetki veya mazeret olmaksızın tasarrufunda bulunduran herhangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir ve mahkûm olmasına neden olan kitap, dergi, broşür, afiş, bildiri, gazete, mektup veya yazı müsadere edilebilir.

¹⁴⁴ Madde 63: Bu Yasada "yasa dışı cemiyet" :

(a) Kuruluşu veya propagandası ile veya başka yollarla aşağıdaki yasa dışı fiillerin herhangi birini savunan veya teşvik eden gerçek kişi veya tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş;

(i) İhtilâl veya sabotaj ile Anayasal düzeni yıkmak;

(ii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin veya başka herhangi bir uygar ülkenin kurulmuş hükümetini veya organize edilmiş bir hükümeti şiddet veya kuvvet yolu ile yıkmak;

Buna göre yasa dışı cemiyet, yasa dışı fiillerin herhangi birini savunan ya da teşvik eden tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş olarak anlaşılmaktadır.

Madde içerisinde yasa dışı olarak kabul edilen ve devletin varlığı karşısında tehlikeli görülen şu durum hayli dikkat çekicidir: “*Amaçları arasında genel bir greve gidilmesini sağlamak veya herhangi bir çeşit huzursuzluk yaratmak veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yıkıcılığı yaymak bulunduğu veya bu amaçlarla kullanıldığı Bakanlar Kurulu emirnamesi ile yasa dışı ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içindeki veya dışındaki tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş veya örgütü anlatır*”. Bu düzenlemenin temelinde, farklı olana karşı sert bir tepkinin varlığı açık bir şekilde gözlemlenebilir. Zira bu düzenleme ile birlikte Bakanlar Kurulu’na resmi düşünceden ayrılan ve bu anlamda farklı düşünceleri savunan toplulukları, “toplumda huzursuzluk yaratma”, “genel grev düzenlemek” gibi soyut nedenlerle yasa dışı ilan ederek, kamusal alandan dışlama fırsatı verilmektedir¹⁴⁵. Aynı zamanda madde içerisinde “yıkıcı niyet” kavramına yeniden vurgu yapılarak, “kendini koruma hakkı”¹⁴⁶ kullanan devlete yıkıcı amaçlarla hareket eden toplulukları yasa dışı ilan edebilme imkânı tanınmıştır. Maddenin son kısmında ise yasa koyucu, yasa dışı ilan

-
- (iii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti mallarını veya başka ülkelerle veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içinde yapılan ticaret ve sanat için kullanılan malları tahrip etmek veya zarara uğratmak;
- (b) Kuruluşu veya propagandası ile veya başka yollarla amacı bu yasanın 48.maddesinde tanımlanan müfsit niyetlerden birini gerçekleştirmek olan veya olduğunu gösteren herhangi bir fiilin işlenmesini savunan veya teşvik eden tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş;
- (c) Kuruluş veya propagandası ile veya başka yollarla bu maddenin (a) veya
- (d) bentlerinde sözü edilen herhangi bir fiilin işlenmesini savunan, teşvik veya tahrik eden özel veya tüzel bir kişi veya örgütle bağlantı veya herhangi bir şekilde ilişkili olan veya olduğu iddia edilen veya gösterilen tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş veya örgüt;
- (d) Amaçları arasında genel bir greve gidilmesini sağlamak veya herhangi bir çeşit huzursuzluk yaratmak veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yıkıcılığı yaymak bulunduğu veya bu amaçlarla kullanıldığı Bakanlar Kurulu emirnamesi ile yasa dışı ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içindeki veya dışındaki tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş veya örgütü anlatır.

Bu gibi her emirname Resmi Gazetede yayınlanır ve Bakanlar Kurulu her defasında on iki ayı geçmemek üzere yeni bir süre veya süreler için yenilenmiş olmadıkça, Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten başlayarak on iki aylık bir süre için yürürlükte kalır ve daha fazla yürürlükte kalmaz.

"Yasa dışı cemiyet" deyimini ayrıca herhangi bir yasa dışı cemiyetin şube, merkez veya komitesini ve bu yasa dışı cemiyetin çalıştırdığı ve onun yetkisi ile çalıştırılan herhangi bir enstitü veya okulu da içerir.

¹⁴⁵ Söz konusu düzenlemede yer alan emirname kavramı, KKTC hukukunda Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan düzenleyici işlemleri ifade etmektedir.

Bu gibi her emirname Resmi Gazete’de yayınlanır ve Bakanlar Kurulu her defasında on iki ayı geçmemek üzere yeni bir süre veya süreler için yenilenmiş olmadıkça, Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihten başlayarak on iki aylık bir süre için yürürlükte kalır ve daha fazla yürürlükte kalmaz.

¹⁴⁶ Carl Schmitt’e göre “kendini koruma hakkı”¹⁴⁶ kullanan devlet, gerektiğinde hukuku askıya alabilir. Zira devletin bekası, hukuk karşısında üstün bir konuma sahiptir. Carl Schmitt, **Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty**, (Çev. G.Schwab), Mass: The MIT Press, Cambridge, 1985, s.12.

edilen cemiyetin yetkisi ile çalıştırılan enstitü ve okulları da bu kapsama yerleştirerek, düzen ve güvenlik konusundaki hassasiyetini gözler önüne sermektedir.

Buraya kadar açıklamış olduğumuz düşünce suçu yaratan düzenlemeleri çeşitlendirmemiz mümkündür. Bu noktada belirli düşünce açıklamalarının potansiyel olarak “tehlikeli” oldukları, dolayısıyla güvenlik nedeniyle kontrol altında tutulmaları gerektiği savunulabilir. Buna göre düşünce özgürlüğüne yönelik “devletin yanılmazlık iddiasında” bulunması anlamına gelmeyen meşru bir sınırlamanın getirilmesi mümkündür¹⁴⁷. Ancak devlet, çoğu zaman bu gibi argümanları resmi düşünce lehine farklılıkları yasaklamak için kullanma eğilimindedir. Devletin bekasını farklılıkların dışlanmasına bağlayan bu tür bir yaklaşımın da, zamanla “öteki” olanı yok etme politikasına dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır¹⁴⁸. Bunun temelinde ise sorunlu bir siyaset anlayışının yattığı söylenebilir. Aynı siyaset anlayışının, yukarıda incelemiş olduğumuz düzenlemelerden hareketle Ceza yasasının zeminine de yerleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Buradaki temel sorun, güvenlik ile özgürlük arasında kurulması gereken dengenin “kamu güvenliği”, “kamu yararı”, “kamu huzuru” gibi genel ve soyut nedenlerle düzen-güvenlik lehine bozulmuş olmasıdır¹⁴⁹. Bu ise Ceza Yasası temelinde muhalif her unsurun tehlike olarak algılanarak, çeşitli yaptırımlarla cezalandırılmasını haklılaştıran yasakçı bir zihniyetin gelişmesine neden olmaktadır. Arslan’a göre bu tür sorunlu sistemlerde özgürlükle ilgili sınırlandırmaların gerisinde çoğunlukla “korku” yer almaktadır. Bu noktada özgürlük, korkulan tehlikedir¹⁵⁰.

2. Düşünce Suçlarının Gerisinde Yer Alan Dost-Düşman Siyaseti ve Tarihsel Gerçeklikleri

KKTC’de, sömürge idaresinden devralınan ve devletin bekası ile düşüncelerin sınırlanması arasında bire bir ilişki kuran bir mevzuat yürürlüktedir. Mevzuata egemen olan zihniyet, düşünce özgürlüğünü ciddi bir tehlike ve tehdit kaynağı olarak görmektedir¹⁵¹. Sömürge döneminden kalan ve o dönemdeki siyasi iktidarın temel hak ve özgürlüklerin devlet karşısındaki konumuna ilişkin bakışını yansıtan bu mevzuat, sömürge dönemi sonrasında

¹⁴⁷ Barry (2003), s.22.

¹⁴⁸ Zühtü Arslan, “*Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.68.

¹⁴⁹ Güvenlik-özgürlük dengelenmesinin sağlanması konusunda tartışmalar için bkz. Zühtü Arslan, “*11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk*”, **Polis Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2006, s. 121-136.

¹⁵⁰ Arslan (2003/a), s.61.

¹⁵¹ Türkiye’de benzer bir zihniyetin egemenliği konusunda bkz. Sancar (2000), s. 164.

da yürürlüğünü korumuş ve zaman zaman yükselen farklı seslerin bastırılmasında bir araç olarak kullanılmıştır.

Devletin bekasını her şeyin üstünde tutan bu eğilimin esas nedeni olarak, söz konusu hükümleri kayda bağlayan Ceza Yasasının İngiliz sömürge idaresi döneminden kalmış olması ileri sürülebilir. Bu suretle, düşünceleri potansiyel bir tehdit aracı olarak kabul eden hükümlerin, aslında, geçmişte sömürge idaresinin ada halkı üzerinde kurmuş olduğu baskıcı rejimin devamlılığını sağlama amacını yansıttığı sonucuna ulaşılabilir. Uygulamada böyle bir görüşün en etkili vurgulayıcısı, yargı erkini temsil eden mahkemelerdir. Nitekim muhtelif davalarda, sık sık bu görüşe atıfta bulunularak, söz konusu yasa hükümlerinin bu yöndeki düzenlemelerine meşruluk kazandırılmaya çalışılmaktadır. Böyle bir eğilimin varlığına rağmen, düşünceler karşısında potansiyel bir tehdit aracı olarak kullanılan söz konusu yasa hükümlerinin neden hala muhafaza edildiği anlaşılmamaktadır. KKTC’de bugün de yürürlükte bulunan ve “ihtiyaç duyulduğunda” uygulanan mevzuatın varlık nedenini yalnızca sömürge idaresinden devralınmış olmakla açıklamak mümkün değildir. Gerek Kıbrıs Türk Federe Devleti döneminde, gerek KKTC döneminde, yasama yetkisine sahip olan parlamento, bu hükümleri değiştirmek, yargı yetkisine sahip olan bağımsız mahkemeler de geniş takdir yetkilerini kullanarak, bu hükümleri uygulanamaz hale getirmek olanağına sahipti. Bunun yanı sıra Yargı organları, bu hükümlerin bir kısmını Anayasa Mahkemesi’ne götürüp iptal ettirme yetkisini de kullanabilirdi. Sonuç olarak, yasama ve yargı erklerinin bu yetkilerini kullanmadığı bir ortamda, bu hükümlerin mevzuatta halen yer almasını sadece sömürge idaresi döneminde yürürlüğe girmiş olmalarıyla açıklamaya çalışmak, hiçbir biçimde yeterli olmayacaktır.

Biz, bu tür bir eğilimin altında yatan esas nedenin, 1974 yılından sonra kurulan mevcut sistemin de, aynen sömürge idaresi gibi varlığını koruma çabası içerisinde olduğu inancındayız. Nitekim Kuzey Kıbrıs’ta, 1974 yılı sonrasında kurulan yeni siyasi sistem, mevcut düzenin meşruluğunu belli bir resmi ideoloji üzerine inşa etme gayreti içerisinde girmiştir. Bu şekilde, düşünceler, tek bir ideoloji, tek bir görüş çerçevesinde şekillenecek ve tek bir doğru yaratılmaya çalışılacaktır. Bunun dışında kalan fikirlere karşı ise, genellikle, hukuki ve fiili her türlü bastırıcı mekanizma tereddüt edilmeksizin harekete geçirilecektir. Bu mekanizma içerisinde farklı düşüncelere karşı kullanabilecek en büyük ve en tehlikeli silah ise düşünce suçu yaratan bu düzenlemelerdir. Burada dost-düşman siyaseti üzerinden düşüncelerin iyi/kötü olarak ayrıldığını ve bu çerçevede resmi söylemden ayrılan düşünce açıklamalarının cezalandırıldığını görmekteyiz. Bunun yansıması,

düzenlemeler içerisinde yıkıcı niyet – iyi niyet şeklinde bir ayrımın yapılandırılmasıdır. Buna ilişkin olarak yasanın 48. maddesini örnek gösterebiliriz. Zira söz konusu maddeye baktığımızda devlete ve mevcut düzene yönelik düşünce açıklamalarının “niyet” temelinde ayrı ayrı değerlendirilerek, yasal zeminde iyi/kötü, doğru/yanlış, dost/düşman karşıtlığının hukuken meşrulaştırılmaya çalışıldığını görebilmekteyiz. Buna göre düzene yönelik iyi niyetli düşünce açıklamaları, “icazetli” düşünceler olarak kabul görülürken, yıkıcı niyetli olduğu düşünülen açıklamalar ise “yasaklı” düşünceler kategorisini yerleştirilmektedir. Düzenlemenin soyutluğu, bu noktada “niyet”in iyi/yıkıcı değerlendirilmesinde yargıya geniş bir takdir alanı yaratmaktadır. Resmi söylemden farklılaşan her düşüncenin “tehlike” olarak algılandığı; dost-düşman siyasetinin hâkim kılındığı bir ortamda yargıya son derece geniş bir takdir alanının yaratılmasının özgür düşünce açısından nasıl bir sonuç üreteceği açıktır. Buradaki temel sorun, düşünce suçu yaratan düzenlemelerin tehlike oluşturmak ile fiilen zarar vermek arasındaki ayrımı bulanıklaştırması ve bu doğrultuda “somut eylem”den ziyade “soyut düşünce”yi temel almasıdır. Ceza yasasında yer alan maddelerin birçoğu, bu doğrultuda kaleme alınmıştır. Buradaki sorunsalın büyük bir kısmı, düzenlemelerin soyut ve esnek niteliğiyle ilgilidir. Bu da bizi “yasallık” ilkesi temelinde söz konusu yasa hükümlerinin tartışılması gerekliliğine yönlendirmektedir.

3. Düşünce Özgürlüğünü Sınırlayan Hükümlerin Yasallık İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Sınırlama rejimi açısından öngörülen koşullardan biri, daha önce de değinildiği gibi, özgürlükler çerçevesinde getirilen sınırlama ve yasaklamaların, yasal bir dayanağa sahip olma gerekliliğidir. Bu gereklilik, hak ve özgürlükler açısından önemli güvenceler sağlamaktadır. Burada yanıtlamaya çalışacağımız temel soru, yukarıda ele alınan sınırlayıcı düzenlemelerde yasallık ilkesine ne derece uyulduğudur. Zira daha öncede vurguladığımız üzere düşünceleri yasaklayan düzenlemelerin yasal bir dayanağa sahip olması, yasallık koşulunun gerçekleşmiş olması açısından yeterli değildir. Sınırlayıcı düzenlemeler içeren bu tür yasa hükümlerinin, aynı zamanda belli niteliklere de sahip olması gerekmektedir. Her şeyden önce, sınırlama konusu yasa hükmünün açık ve anlaşılabilir olması zorunludur. Daha açık bir deyişle, ilgili yasa hükmünün, bireylere “davranışını yönlendirme olanağını verecek şekilde öngörülebilir” olmalıdır¹⁵².

---

¹⁵² Kaboğlu (1998/b), s.220.

Öngörülebilirlik, insanların davranışlarını ona göre ayarlamalarına imkân sağlayacak ölçüde kuralların açıklıkla formüle edilmesini gerektirir¹⁵³.

“Açıklık” ilkesi, yasalarda yer alan sınırlama hükümlerinin açık ve kesin ifadeler içermesi gerekliliği üzerine inşa edilmiştir. Açık ve kesin ifadeler, idari makamlara veya yargıçlara aşırı takdir yetkisi tanıyacak tüm belirsizliklere kapıları kapatacaktır. İşte, hak ve özgürlükleri güvence altına alan bu tür bir açıklığa, bizim özellikle altını çizmeye çalıştığımız yasa hükümleri çerçevesinde rastlamak mümkün değildir. Aksine, bu hükümler, içeriklerinde oldukça belirsiz ve soyut düzenlemelere yer vermişlerdir. Bu konuda örnek olarak, yürürlükten kaldırılan 36. madde gösterilebilir. Madde, suçun temelini oluşturan “vatana ihanet” kavramı konusunda herhangi bir açıklayıcı düzenleme getirmemekteydi. Sadece “Yürürlükte bulunan İngiliz yasaları uyarınca...” vurgulamasıyla, bu konudaki tüm soru işaretlerini İngiliz yasalarına yöneltmekle yetinmişti. Bu çerçevede, hangi hallerin vatana ihanet teşkil edeceği konusunda bir fikir yürütmemiz de mümkün olmamaktaydı. Bu açıdan yasa koyucunun ilgili madde hükmünü yürürlükten kaldırması yerinde olmuştur. Ancak bu tür soyut düzenlemeler, düşünce suçu yaratan diğer yasa hükümlerinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu belirsizlikler, diğer maddelerde yer alan tanımlamalarla aşılmaya çalışılmışsa da, bunda pek de başarılı olunduğu söylenemez. Zira yapılan tanımlamalar içerisinde de, aynı derecede soyut ifadeler yer verilmiştir. Bu tür soyut ve kesin olmayan tanımlamalara, “yasa dışı cemiyet” ve “yıkıcı niyet” kavramlarını açıklamaya çalışan 63. ve 48. maddelerde rastlamak mümkündür. Söz konusu tanımlamalar, 47., 57. ve 59. maddeler çerçevesinde düzenlenen düşünce suçlarının da temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, kavramlara ilişkin ortaya çıkan belirsizlikler, bu maddeler açısından da geçerli olacaktır.

Düşünce özgürlüğünü sınırlayan bu yasa hükümlerinde kullanılan soyut ve belirsiz ifadeler, uygulamada oldukça tehlikeli durumları gündeme getirmektedir. Kuralların esnekliği, her şeyden önce yargının müdahalesini imkân oluşturarak, “düşünce suçu” kategorisinin alabildiğince genişlemesine neden olacaktır. Öte yandan soyut ve genel ifadeler, ciddi bir öngörülebilirlik boşluğu da yaratmaktadır. Liberal düzenin ana ilkelerinden bir tanesi, “öngörülebilir bir kanunlar manzumesi”dir¹⁵⁴. Hukuk sisteminin kurallarının açık seçik ve öngörülebilir olması gereği, hukuk ile özgürlük arasındaki en temel bağlantıdır. Bu bağlantının bulanıklaştırılması, özgürlükler açısından güvenlik ve koruma sorunsalı yaratacaktır. Geldiğimiz aşamada kurallar,

¹⁵³ Bıçak, s. 270.

¹⁵⁴ Barry (2003), s.30.

geniş yargısal yoruma bağlı oldukları ölçüde koruma anlamında gerekli olan güvenlik ve öngörülebilirliği sağlayamayacaklardır.

C. Yargı Uygulamaları Çerçevesinde Düşünce Özgürlüğüne Yönelen Müdahaleler

Liberal demokrasinin temelinde “çoğulculuk” ilkesi yer almaktadır. Bu ilke, “çoğunluğun doğruyu belirlemesine” karşı “öteki”ne ait olan düşüncelere yargısal güvence sağlayan bir ilkedir. Liberal demokrasiyi değerli kılan, esasen bir arada yaşama iradesini açığa çıkararak “kucaklayıcılık” ilkesidir¹⁵⁵. Bu ise hoşgörü ve siyasal tarafsızlığı gerekli kılar. Siyasal tarafsızlık, farklı “iyi” anlayışlarının gelişmesi ve bunların ifade edilmesi temelinde çoğulcu, rasyonel ve dışlayıcı olmayan özgürlük alanının oluşmasını hedeflemektedir. Bu anlamda tarafsız devlet, farklı düşüncelere “eşit ilgi ve eşit saygı” anlamında aynı muameleyi göstermekle yükümlüdür¹⁵⁶. Çoğulcu, tarafsız bir siyasetin mihenk taşı da kuşkusuz yargısal güvencedir. Çoğunluk karşısında farklılıkları tanıma ve onları korumada yargıya, özellikle de anayasa yargısına çok önemli bir görev düşmektedir. Zira “iyi” anlayışların birlikte yaşayabileceği özgürlükçü bir yapı, eşit muamele ve saygı ilkelerini içeriğinde barındıran “adalet” anlayışını gerekli kılar. Arslan’a göre söz konusu adalet, “hakikat tekerciliği”nin oluşumuna müsaade etmeyen, farklı düşüncelerin çoğulcu yapıya katılımını mümkün kılan “hakkaniyet olarak adalet”tir¹⁵⁷. Bu ise gerçeğin “tek” olmadığını çoğulculuk temelinde kabul eden siyasallaşmamış bir yargısal düzlemin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçeveden hareket edildiğinde bir “yorum topluluğu” olan Anayasa Mahkemesi’nin düşünce özgürlüğüne ilişkin benimsemiş olduğu hukuksal değerler dizisi önemli bir işleve sahip bulunmaktadır¹⁵⁸.

KKTC Anayasa Mahkemesi, düşünce özgürlüğü konusunda sınırlayıcı bir yaklaşım benimsemektedir. Anayasa’nın özgürlükler temelinde “otoriter” bir niteliğe sahip olması, kuşkusuz bu yaklaşımın gelişiminde önemli bir etkidir. Ancak bunun ötesinde mesele, yorum yoluyla Mahkeme’nin geliştirdiği ilke ve değerler dizisinin “ya / ya da”cı anlayış çerçevesinde

¹⁵⁵ Amerikan Yüksek Mahkemesi bayrak yakma olayının ele alındığı “Johnson v. Texas” kararında düşünce özgürlüğünün çoğulculuk ve hoşgörü olguları üzerinden yorumlanmasında “*principles of inclusiveness*” kavramının özellikle altını çizmiştir. Arslan, bu kararı irdelediği makalesinde söz konusu ilkenin türkçe karşılığı olarak “kucaklayıcılık” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Biz de incelememizde söz konusu ilkeyi bu şekilde kullanmayı tercih etmiş bulunmaktayız. ARSLAN, “*Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü*”, s.81.

¹⁵⁶ Zühtü Arslan, “*Anayasal Devlet ve Siyasal Tarafsızlık*”, **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, (Der. E. Fuat Keyman), Everest Yayınları, İstanbul, 2002. s. 160-161.

¹⁵⁷ Arslan (2003/a), s.53.

¹⁵⁸ Arslan (2003/a), s.59.

anayasal ideolojiye ters düşen farklı düşüncelere hoşgörüyle yaklaşmaması ve açık bir biçimde yasaklamayı tercih etmesidir. Oysa daha önce de vurguladığımız gibi düşünce özgürlüğü, esas olarak “Devleti veya toplumun herhangi bir kesimini inciten, şoke eden ya da rahatsız eden” görüşler için geçerlidir. AİHM *Handyside* kararında bu görüşünü “çoğulculuk”, “hoşgörü” ve “geniş görüşlülük” ilkeleriyle bütünleştirerek, bu esasların demokrasinin vazgeçilmez talepleri olduğunun altını çizmektedir¹⁵⁹. Bu açıdan KKTC Anayasa Mahkemesi’nin düşünce özgürlüğüne ilişkin yaklaşımında sorunlu bir yön bulunmaktadır. Bu noktada Mahkeme’nin yaklaşımındaki yasakçı zihniyeti göstermek için farklı tarihlerde vermiş olduğu iki ayrı karara dikkat çekmek istiyoruz. Söz konusu Mahkeme kararları, Fasil 154 Ceza Yasası’nın “Yıkıcı Niyetli Yayınlar” başlığını taşıyan 47. ve 48. maddelerinin anayasaya aykırılığının tartışıldığı kararlardır.

Anayasa Mahkemesi, 1986 yılında karara bağlamış olduğu davada söz konusu maddelerin düşünce özgürlüğü çerçevesinde bir ihlal durumu yaratmadığını belirtmiştir. Mahkeme’ye göre bu maddeler:

*“adaletin tevziinin dış etkilerden arı ve tarafsız olarak yerine getirilmesini, halkın Yargıya olan güveninin sarsılmasının önlenmesini ve genelde Mahkemelerin otorite ve saygınlığının korunmasını amaçlamaktadır”*¹⁶⁰.

Mahkeme, bu kararda tartışılmaz, sorgulanamaz “doğru”ların varlığından hareket ederek, bunu “bağımsızlık” olgusu altında haklılaştırmaya çalışan bir tutum içerisine girmektedir. Nitekim Mahkeme’ye göre *“Mahkemeler bu şekilde korunabildiği takdirde ki Yargı görevini amaca uygun olarak yerine getirebilir”*¹⁶¹. Bu noktada otorite – özgürlük düzleminde “otorite” ön plana çıkarılmaktadır. Devlet ve onu oluşturan organlar, özgürlükler karşısında önceliğe ve üstünlüğe sahiptir. Mahkeme, “kendini koruma hakkı”nı kullanarak¹⁶², kendi doğrularına karşı tartışma ve sorgulama yolunu kapatmaktadır. Bu yaklaşımını ise düşünce özgürlüğünün meşru sınırlama sebepleri arasında yer alan “yargının otorite veya tarafsızlığının sürdürülmesi” gereğine dayandırarak haklılaştırmaya çalışmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki bu sınırlama, yargıyı etkilemeye yönelik beyanlarla ilgili olup, yargı sisteminin ve yargı kararlarının kamusal alanda ölçülü biçimde eleştirilip tartışılmasına engel değildir.

¹⁵⁹ “Handyside v. İngiltere”, 12 Aralık 1976, (Series A. vol. 26), prg. 48-49.

¹⁶⁰ Anayasa Mahkemesi No.11/86, D.1/87.

¹⁶¹ Anayasa Mahkemesi No.11/86, D.1/87.

¹⁶² Arslan (2003/b), s.66.

Çoğulcu demokrasilerde düşünce özgürlüğü, esas olarak eleştiri ve sorgulama yapma hakkını koruma altına almaktadır. Bu hak, yargı sistemi ve onun kararları için de geçerlidir. Bunun yasaklandığı yerde, yargının kendisini yenilemesi ve geliştirmesi mümkün değildir. AİHM'nin işaret etmiş olduğu gibi, “yargı kararları konusunda ne kamusal tartışma, ne de ortaya çıkan sonucun eleştirilmesi yasaklanabilir”¹⁶³. Zira demokratik toplumun gerekleri, kamusal diyalogun gelişiminde tartışmanın varlığını zorunlu kılmaktadır. AİHM'ne göre “yargı otoritesinin korunması bakımından tehlikede olan şey, demokratik bir toplumda mahkemelerin, cezai yargulamalar söz konusu olduğunda halkın büyük bir kesimine aşılması gereken güvendir”¹⁶⁴. Bu bağlamda vurgulanan güven, yargının tarafsız olduğuna ilişkin toplumsal alanda beliren inanç birliğidir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde yargı organının otorite ve tarafsızlığının korunması önem kazanmaktadır. Ancak adalet ve yargıya ilişkin kamusal güvenin sarsılmamasına yönelik bu yöndeki gereklilik, düşünce özgürlüğü temelinde tümenden yasaklayıcı bir uygulamanın gelişimini haklılaştırmamaktadır. Bu çerçevede iki hukuksal değerden birini diğerine tercih etmek yerine, bu değerler arasında adil bir denge kurmak gerekmektedir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi düşünce özgürlüğü, çoğulculuk temelinde düşüncelerin serbestçe tartışılıp sorgulanabileceği ve bu bağlamda eleştiri yapma hakkının özgürce kullanılabilmesi demokratik bir düzlemin gelişimini güvence altına almaktadır. İşte bu özgürlükçü demokratik düzlem, yargının otoritesi ve tarafsızlığına yönelik “hakaret” ihtiva etmeyen düşünceleri de koruma alanına dâhil ederek, diğer düşüncelerle birlikte yarışabilme, onlarla rekabet edebilmelerini mümkün hâle getirmektedir. Bunun engellenmesi düşünce özgürlüğü çerçevesinde farklılıkları dışlayan sorunlu bir yargısal anlayışın gelişimini tetikleyecektir. Geldiğimiz noktada Ceza Yasası'nın ilgili maddelerine bakıldığında “yıkıcı niyet/iyi niyet” ayrımı üzerinden düşüncelerin kategorileştirildiği açıkça görülmektedir¹⁶⁵. Anayasa Mahkemesi'nin bu maddelerin yorumlamasında yargının tarafsızlık ve güvenilirlik algısının korunmasına önem vererek, otoriteye dayalı bir yaklaşımı benimsemesi, düşünce özgürlüğü aleyhine bir durum yaratmaktadır. Aslında bu noktada sorgulanması gereken temel mesele, “yıkıcı niyet” olgusunun nasıl anlamlandırıldığı, hangi durumların varlığı halinde bu niyetin açığa çıktığının kabul edildiğidir.

¹⁶³ “Sunday Times v. Birleşik Krallık”, 26.04.1979, Seri A, No:30.

¹⁶⁴ “Sunday Times v. Birleşik Krallık”, 26.04.1979, parag. 55; “Fey v. Avusturya”, 24.02.1993, parag. 30; “Worm v. Avusturya”, 29.08.1997, parag.40; “Skalka v. Polonya”, 27.05.2003; “Kyprianou v. Kıbrıs”, 15.12.2005, parag.172.

¹⁶⁵ Bu yönde Ceza Yasası, “iyi niyet” kıstasından hareketle yargı otoritesine yönelen iyi niyetli eleştirileri özgürlüğün koruma alanına dâhil etmektedir. Ancak “yıkıcı niyet/ iyi niyet” arasındaki ayrımın bulanık olması ve bunun yorumunun yargıcın takdirine bırakılması, düşünce özgürlüğü açısından tehlikeli bir durum yaratmaktadır.

Yargı kararlarına baktığımızda “yıkıcı niyet” kavramına ilişkin olarak bir anlamlandırma sorununun var olduğunu görmek mümkündür. Genel olarak “yıkıcı niyet” kavramı, fesat doğurma amacı çerçevesinde tanımlanmaktadır. Yüksek Mahkeme’ye göre bu gibi davalarda “ilgili düşünce açıklamasının somut gerekçelere istinad edip etmemesi bir önem taşımaz. Önemli olan husus, düşünce açıklamasında bulan kişinin fesat doğurucu niyeti (seditious intention) olup olmadığıdır”¹⁶⁶. Fesatlık, esasen düzeni yıkmak için toplumda karışıklık yaratmaktır. Bu amaca yönelik niyetin belirdiğinin tespit edilmesi davayı dinleyen yargıcın takdir yetkisi dâhilindedir. Yüksek Mahkeme’ye göre “yayımlanan bir yazıda imalar ya da açıklama isteyen kısımlar (innuendo) olmadığı ve konu yazıda yer alan kelimecikler doğal ve olağan anlamlarını vererek bir sonuca ulaşmak mümkün olduğu hallerde davayı dinleyen yargıcın dava konusu yazıda kullanılan kelimelerin doğal anlamlarını dikkate alarak kararını vermesi gerekmektedir”¹⁶⁷. Bunun açık olmadığı durumlarda ise yazıdaki kelimelerin hangi amaçla ve hangi anlamda kullanıldığının yorumlanmasını yapmak üzere bilirkişiye başvurulması gereklidir. Zaman içerisinde gelişen bu yöndeki içtihatlar, iyi niyet-yıkıcı niyet ayırımına somut bir anlamsal çerçeve oluşturmaktan ziyade, “fesat doğurma” olgusunu da eklemleyerek daha bulanık hale getirmiştir. Bu bağlamda açık ve nesnel delillere dayanmayan bir tehlike gerekçe gösterilerek, özgürlük karşısında otoriteye öncelik tanınmaktadır. Bu temelde de oluşacak tehlikeyi önleme amacıyla yapılan sınırlamalar, “kamu yararı” ve “kamu güvenliği” kisvesi altında meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Korku politikasına dayanan bu yaklaşım, günümüze kadar gelen süreçte bir değişim göstermemiştir. Zira Yüksek Mahkeme soyut ve bulanık temeller üzerine dayandığı bu yaklaşımını otoriteye açıkça üstünlük tanıyarak sürdürmeye devam etmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Örneğin bkz. Ceza/İstinaf No.6/1971; Ceza/ İstinaf No.5/73-6/73; Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973; Ceza/ İstinaf No.14/1973-15/1973; Ceza/ İstinaf No.18/1973; Yargıtay/Ceza No. 47-48/1998; Yargıtay/Ceza No: 28-29/2010.

¹⁶⁷ Ceza/İstinaf No.6/1971; Ceza/ İstinaf No.5/73-6/73; Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973; Ceza/ İstinaf No.14/1973-15/1973; Ceza/ İstinaf No.18/1973; Yargıtay/Ceza No. 47-48/1998; Yargıtay/Ceza No: 28-29/2010.

¹⁶⁸ Nitekim Yüksek Mahkeme, 1973 yılında vermiş olduğu bir kararda bu yaklaşımını şu şekilde dile getirmiştir: “Her şahsın düşündüklerini söylemeye ve yazmaya hakkı vardır. Ancak söylediği ve yazdığı her şey için Kanun tahtında mesuldür. Kişisel hürriyet maskesi altında başka şahısların, müesseselerin, organların, hükümetlerin haklarına tecavüz etmek hakkı yoktur. Bu gibi maske altında kanunları ihlâl etmeye, toplum arasında hoşnutsuzluk yaratmaya, düşmanlık hissi uyandırmaya, hükümeti veya herhangi bir organını halk nazarında küçük düşürmeye, toplumu hükümete karşı nefret ettirmeye yetkisi yoktur. Bu gibi şahıslar kendi fikir ve görüşlerini belirtmekte ne kadar hür iseler, başkalarının hak ve hürriyetlerine hürmet ve saygı göstermeğe de o kadar mecburdurlar...”

Herhangi bir şahıs kişisel hak ve hürriyetini kullanarak herhangi bir organı iyi niyetle tenkit edebilir. Ancak bunu yaparken fesat doğurucu bir niyet ile yapmaması gerekir. Yaptığı takdirde bunun

Yıkıcı/iyi, zararlı/zararsız, vatan haini/yurtsever ikilemelerinden beslenen böylesi bir yargısal anlayış gerisinde dost/düşman ayrımına dayanan bir siyaseti barındırmaktadır. Zira “devletin kendini ve toplumu koruması” gibi son derece soyut bir söylemi özgürlüklerin karşısına çıkararak bu tür yaklaşımlar, farklı düşünce ve görüşleri bir tehdit olarak algılayarak, özgürlüklerin sınırlanması gerekliliğine meşru bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu temelde de düşman olanı, yani öteki düşünceleri soyut ve bulanık tanımlamalarla “düzen” lehine cezalandırma yoluna gitmektedirler. Ötekine karşı kimi zaman sert, kimi zaman da esnek bir tutum sergileyen bu yaklaşım, ilan edilen düşmanla mücadelenin yoğunluğuna göre değişim göstermektedir.

Kıbrıs Türk tarihinin, özellikle iki döneminde, dost-düşman ayrımına dayanan siyaset anlayışının etkisiyle yargının, özgürlükler aleyhine bir tutum sergilediği görülmektedir. Sözü edilen bu dönemlerden birincisi 1970-1974 yılları arasına denk gelirken, diğeri de KKTC'nin ilan edilmesini izleyen yıllara rastlamaktadır. Dost-düşman ayrımının belirginleştiği bu dönemlerde, özgürlükler karşısında önceliğe ve üstünlüğe sahip varlık olarak devlet ve onu oluşturan toplum ön plana çıkarılmaktadır. Bu anlayış, Yüksek Mahkeme'nin 1973 yılında vermiş olduğu iki kararda açıkça görülmektedir¹⁶⁹. Söz konusu kararlarda Mahkeme, Alt Mahkemeler'in özgürlükleri sınırlama gerekçelerini haklı bularak, yıkıcı gayesi bulunan yayınların tasarrufla dahi bulundurulmasının vahim bir suç olduğunu ve bunun en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Kıbrıs Türk toplumunun yıllardır sürdürdüğü “var olma mücadelesi”ne vurgu yaparak, bu kritik dönemde yönetimin bekası ve toplumun birliğinin idame ettirilebilmesi açısından otorite-özgürlük dengesinin otorite lehine bozulabileceğini ifade etmiştir¹⁷⁰. Zira “toplum fertleri arasında karşılıklı sevgi ve dayanışmayı zedelememek, Kıbrıs Türk Yönetiminin ve onun Yürütme Kurulunun itibarını içeride ve dışarıda en yüksek seviyede tutmak gerekmektedir”¹⁷¹. Bu zor zamanlarda dost-düşman siyaseti üzerinden “korku” hâkim kılınarak, tek “doğru”nun geçerli olduğu bir düşünce alanı yaratılmıştır. Bu anlamda

---

önlenmesini sağlamak için Devletin, toplumu koruması bakımından, gerekeni yapması gerekir” (Ceza/ İstinaf No.5/73-6/73).

Öte yandan Anayasa Mahkemesi, 2003 yılında incelemiş olduğu bir davada Yüksek Mahkeme'nin bu yaklaşımını ele alarak, özgürlükler aleyhine bir yorumlamanın yapılmadığını ifade etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Anayasa Mahkemesi No:24/2002.

¹⁶⁹ Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973; Ceza/ İstinaf No.14/1973-15/1973.

¹⁷⁰ Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973; Ceza/ İstinaf No.14/1973-15/1973.

¹⁷¹ Bu bağlamda Yüksek Mahkeme, Alt Mahkeme'nin otorite temelinde gerekli gördüğü sınırlama ve yasaklamaları meşru bularak, özgürlükler aleyhine bir tutum sergilemiştir(Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973).

özgürlüğün sınırı, düşüncelerin hâkim kılınan tek “doğru”ya uygunluğuyla belirlenmektedir. Bu temelde tek “doğru”yu savunan ya da ona aykırı düşmeyen düşünceler, özgürlük kapsamında değerlendirilirken, bundan uzaklaşan açıklamalar “tehlike” olarak kabul edilerek cezalandırılmıştır¹⁷².

Öte yandan düşünce özgürlüğünün en önemli işlevlerinden biri, daha öncede vurguladığımız üzere tartışmaya yol açmasıdır. Konuşmanın huzursuzluk yaratması, insanlara rahatsızlık vermesi bu işlevin bir gereğidir¹⁷³. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, açıklanan düşüncenin “açık ve mevcut bir tehlike” yaratacak niteliğe sahip olup olmadığıdır¹⁷⁴. Tehlikenin varlığı, açıklanan düşüncenin zarar yaratma olasılığının kesine yakın olmasını ifade eder. Bu çerçevede olasılık, “kaçınılmazlık” derecesinde yüksektir¹⁷⁵. Diğer bir ifadeyle düşünce açıklamasının neden olabileceği zarar ve kötülük olasılığının, kaçınılmaz olarak “tehlikeli” somut bir eylem yaratabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu doğrultuda KKTC Yüksek Mahkemesi’nin kararlarını irdelediğimizde daha önce de vurguladığımız gibi “tehlike” kriterinin özgürlüğün sınırlanmasında esas alındığı görülmektedir. Ancak tehlikenin nitelendirilmesinde yani “tehlike”nin açıklığı ve kaçınılmazlığının temellendirilmesi noktasında belirli birtakım sorunların bulunduğu görülmektedir. Zira düşünce açıklamasının hangi açılardan tehlike yaratabileceği, bu tehlikenin hangi çerçevede zarar oluşturabileceği somut anlamda ifade edilmemektedir. Bunun yerine ulusal “birlik” ve “dayanışma” gibi soyut ve bulanık gerekçeler ileri sürülerek, “yıkıcı” olarak nitelendirilen soyut düşüncelerin yasaklanması yoluna gidilmektedir. Bu noktada “tehlike” ölçütü, korkunun esiri haline gelerek, farklılıklara karşı sınırlandırmaların

¹⁷² Nitekim Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bir kararda, Alt Mahkeme’nin kararında vurgulamış olduğu “tehlike” ölçütüne dikkat çekerek, Yönetimin bunca mücadele ve fedakârlıklarla kurulabildiğini, devamlı bir var olma mücadelesi ve direniş içerisinde bulunduğumuz bu dönemde, toplum dayanışması ile birliğini kökünden sarsacak nitelikte olan yayınların, toplum arasında fesat ve hoşnutsuzluklar yaratabileceği ve bunun sadece toplum sathında kalmayıp, karşı unsura istismar fırsatı vereceğini dile getirmiştir (Ceza/ İstinaf No.8/1973-9/1973).

¹⁷³ Düşünce özgürlüğünün bu işlevinin önemini, 1949 yılında karara bağlamış olduğu *Terminello v. Chicago* davasında vurgulayan Amerika Yüksek Mahkemesi, şu çarpıcı tespitlerde bulunmuştur: “Konuşma, önyargılara ve daha önce oluşmuş kanaatlara saldırabilir ve bir düşünceyi kabul ettirmek için alışılmadık önemli etkiler doğurabilir. Bu sebeple, sınırsız olmamakla birlikte ifade özgürlüğü, sadece kamusal rahatsızlığın, kızgınlığın ve huzursuzluğun ötesinde ciddi ve somut bir zararın açık ve mevcut tehlikesi gösterilmedikçe sansür edilip cezalandırılmaz”. (*Terminello v. Chicago*, 1949). Aktaran Arslan (2003/a), s. 55.

¹⁷⁴ “Açık ve mevcut tehlike”, Amerika Yüksek Mahkemesi’nin geliştirmiş olduğu bir ölçüttür. İlk kez 1919 yılında “*Schenck v. United States*” davasında Yargıç Holmes tarafından ifade edilen bu kriterle göre, düşünce özgürlüğün sınırının belirlenmesinde düşüncenin yaratmış olduğu sonuçlara bakılması gerekmektedir. Bu temelde önemli olan “kelimelerin açık ve mevcut bir tehlike yaratacak şekilde kullanılıp kullanılmadığıdır”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan (2003/a), s. 54-58.

¹⁷⁵ Arslan (2003/a), s. 54.

meşrulaştırıcı bir aracı haline gelmektedir¹⁷⁶. Arslan'a göre bu korkunun kök saldıği sistemlerde, açık ve mevcut tehlike ölçütünün bulanık ifadelerle keyfi bir şekilde yorumlanması ve uygulanması kaçınılmaz bir sonuç olarak belirmektedir. Dolayısıyla, yapılması gereken özgürlük korkusundan kurtulmaktır¹⁷⁷. Bu noktada özgürlüklerin otorite karşısında güvencesini teşkil eden yargının, çoğulculuk esasını temel alarak, özgürleşmesi ve demokratikleşmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Korkunun hâkim olduğu, farklılıklar temelinde yaratılan bir düşmandan kaynaklanan korkunun yeniden üretildiği ve bunun bir politikaya dönüştüğü dönemlerde, düzen ile özgürlük arasındaki denge, kolay bir şekilde özgürlükler aleyhine bozulabilmektedir¹⁷⁸. Arslan'a göre bu dönemler, “gerçek ya da sanal bir düşmanın algılandığı ve onunla mücadele stratejilerinin geliştirildiği zor zamanlar”dır¹⁷⁹. Bu zamanlarda düzen ve güvenlik kaygıları, özgürlüklerin korunması gerekliliğinin önüne geçmektedir. Tehdit algılaması ve korku üzerinden beslenen kaygılar, kısa sürede devletin siyasal ve hukuki zeminine yerleşerek, “dost-düşman” ayrımını temellendiren baskıcı uygulamalara dönüşmektedir. Bunun düşünceler üzerindeki etkisi ise dost-düşman siyaseti üzerinden düşüncelerin ayrılaşmasıdır. Bu husus, Kıbrıs siyasetinin de yabancı olmadığı bir durumdur. Zira tarihsel çatışma ve uyuşmazlıkların yarattığı “zor zamanlar”, “dost-düşman” ikilemini Kıbrıs siyasetinin merkezine yerleştirmiştir. Bunun düşünce özgürlüğü üzerindeki etkisi, düşüncelerin “icazetli” ve “yasaklı” olarak ayrılaşması ve özgürlüğün sınırının resmi söyleme uygunluğuyla belirlenmesidir¹⁸⁰.

Düşünceler arasında hiyerarşik bir ilişkinin gelişmesine yol açabilecek bu tür ayrımlar, siyasal/hukuki düzlemde muhalif olana karşı tahammülsüzlüğün açığa çıkmasına neden teşkil edebilmektedir. Buradan hareketle KKTC Anayasası'nı irdelediğimizde anayasal zeminde kurulmuş olan düzenin, özellikle muhalefet etme özgürlükleri açısından özgürlükten ziyade otoriteyi esas kılarak, düşünce özgürlüğü bağlamında sınırlamayı kural haline getirdiğini görmek mümkündür. “Güvence” olarak nitelendirilen bu düzenlemelerin bir kısmı, bizzat anayasa koyucu tarafından getirilen yasaklardır. “Anayasal yasaklar” olarak da nitelendirilen bu düzenlemeler,

¹⁷⁶ Arslan(2003/a), s. 60.

¹⁷⁷ Arslan (2003/a), s. 61.

¹⁷⁸ Arslan (2003/b), s.71.

¹⁷⁹ Arslan, (2006), s. 123.

¹⁸⁰ Arslan (2003/a), s.50.

düşünce özgürlüğü çerçevesinde oldukça tehlikeli uygulamalara kapı aralamaktadır. Bilhassa, “olağan üstü hallerde” düşünce özgürlüğünün sert çekirdeğini oluşturan düşünme özgürlüğünün kullanımını kısmen veya tamamen askıya alabilme olanağı sağlayan 126. ve 127. maddeler, idari makamlara bu yönde açık bir çek vermektedir.

Anayasa içerisinde yer verilen sınırlayıcı düzenlemelerin ikinci kademesini, yasal sınırlamalar oluşturmaktadır. Yasa koyucunun takdir yetkisine bağlanan bu sınırlamalar, düşünce özgürlüğü konusunda keyfi uygulamalara yol açabilecek bir niteliğe sahip bulunmaktadırlar. Gerçi, anayasa koyucu bu yönde doğabilecek keyfi uygulamalara karşı belli birtakım koşullar getirmiştir. Ancak, bu tür bir kayıtlamanın hak ve özgürlükler çerçevesinde “güvence” teşkil edebileceğini söylemek mümkün değildir. Aksine, öngörülen bu kriterler, daha fazla yasal sınırlamaya davetiye çıkarmaktadır. Bir kere, anayasa koyucumuz “temel hak ve özgürlükler” açısından kademeli bir sınırlamalar düzeneği öngörmüştür. Bu şekilde, hak ve özgürlüklerin hem genel sınırlama hükmü olan 11. madde çerçevesinde, hem de ilişkin buldukları özel maddeler içerisinde yer alan nedenlerle sınırlanabilmeleri mümkün hale getirilmiştir. Bu suretle, yasa koyucuya tanınan sınırlama yetkisi genişletilmiştir. Bu tür bir “genel - özel sınırlama ortaklığı”, aynı zamanda AİHS’nin kabul etmiş olduğu sınırlama sistemine de tamamen aykırılık teşkil etmektedir. AİHS, her bir hak ve özgürlüğün ilişkin bulunduğu maddelerde öngörülen sınırlama rejimine tabi olmasını benimsemiştir. Bu şekilde, özgürlüklerin salt düzenlenmiş oldukları maddeler çerçevesinde sınırlanabilmesi meşru hale getirilmiştir. Bu noktada hemen hatırlatalım, anayasa koyucu 24. maddede “yalnız” ibaresini vurgulamak suretiyle, düşünce özgürlüğü açısından “genel-özel sınırlama ortaklığına” son vermiştir. İlk bakışta, bu yöndeki bir düzenlemenin düşünce özgürlüğü çerçevesinde önemli bir güvence sağlanmış olduğu düşünülebilir. Ancak, düşünce özgürlüğünün diğer özgürlükler bağlamında sahip olduğu konum göz önünde tutulduğunda, bu tür bir kısıtlamanın pek de önemli bir etki doğuramayacağı da kolayca anlaşılacaktır. Zira bu özgürlükler çerçevesinde yapılabilecek herhangi bir kayıtlama, kavşak konumunda bulunan düşünce özgürlüğünü de doğrudan etkileyebilecektir.

Sınırlama rejimi konusunda göze çarpan bir diğer husus ise, sınırlamanın sınırları arasında yer alan “demokratik toplum düzeninin gerekleri” ve “ölçülülük” ilkelerinin, anayasa koyucu tarafından bir koşul olarak kayda bağlanmamış olmasıdır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması açısından en önemli “fren sistemi” olan bu ölçütlere, sınırlamanın sınırları arasında yer verilmemesi büyük bir eksikliktir. Gerçi, anayasa koyucu sınırlamanın sınırları konusunda var olan bu eksikliği, “öze dokunmama” ölçütleriyle

aşmaya çalışmıştır. Ancak, “öze dokunmama” ölçütünün soyut ve belirsiz bir niteliği haiz olması, bu yönde bir korumanın işlerliğini etkisizleştirebilecektir. Geldiğimiz noktada altını çizdiğimiz tüm bu hususlar, anayasanın genel olarak muhalefet etme özgürlüğü, özel olarak da düşünce özgürlüğüne karşı otoriter ruhunu açığa çıkarmaktadır. Anayasal zeminde özgürlükler karşısında otoriteyi esas kılan bu anlayış, düşünceler arasında hiyerarşik bir ilişki oluşturarak, yasaklı olanın karşısında imtiyazlı düşünceler kategorisi yaratmaktadır. Bu bağlamda da düşünce özgürlüğü, salt kurulu düzene uygun düşünme ve düşünceler açıklama serbestliğine indirgenmiş olmaktadır. Bu durum ise liberal demokrasilerde devletin çeşitli düşünce açıklamaları karşısında tarafsız olma gereğini açıkça zedelemektedir.

Özgürlükten ziyade otorite odaklı anayasal zeminin oluşmasında siyasal kültürün dost-düşman ayrımı üzerinden mevcut düzenin değişmezliğine yönelik hassasiyetinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu hassasiyet, hakikatin tek olduğu öncülüğüyle şekillenen resmi söylemden ayrılan farklılıklara karşı tahammülsüzlüğü açığa çıkarmaktadır. Bunun hukuk sistemine yansımaları düşüncenin soyut ifadesini suç olarak nitelendiren düzenlemelerin yasalarda yer almış olmasıdır. Bu sınırlayıcı düzenlemeler içerisinde, özellikle Ceza Yasasının 47., 48., 56., 59. ve 63. maddeleri tüm dikkatleri üzerlerine çekmektedirler. “Anglo – Sakson Hukuk Sisteminden adaptasyon yoluyla hukuk sistemimize dâhil olan bu hükümlerin temelinde, özellikle devletin bekasına yönelen muhalif düşünceler yer almaktadır. Düşünce özgürlüğü konusunda oldukça ağır düzenlemeler içeren bu yasa hükümleri, evrensel ve çağdaş demokrasi standartlarına uygunluk teşkil etmemektedir. Bir kere, düşüncelere suç kılıfı giydiren bu yasa hükümlerinin öngörmüş olduğu yaptırımlar, demokratik toplum düzeninin gerekleri ile bağdaşmamaktadır. Zira hükümler çerçevesinde ulaşılmak istenen amaçla, kullanılan araç arasında bir orantısızlık mevcuttur. Gerçekten de, devletin resmi söylemine ters düşen düşüncelere karşı ileri sürülen yaptırım, Ceza sistemimizin en ağır cezalarıdır. Bu da, ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Aynı zamanda, öngörülen düzenlemeler ulaşılmak istenen amaç çerçevesinde bir zorunluluk da ihtiva etmemektedir. Diğer bir husus, söz konusu hükümlerin oldukça belirsiz ve açık olmayan düzenlemeleri içermesidir. Bu soyut ve açık olmayan düzenlemeler, günlük pratik içerisinde düşünce özgürlüğü açısından “müdahale” olarak nitelendirilebilecek çeşitli uygulamalara kapı açabilecek niteliği haiz bulunmaktadır. Bilhassa, “yargıç kültürü” bu maddelerin doğuracağı sonuçlar açısından belirleyici konumdadır.

Bu noktada hemen belirtelim, özgürlükçü demokrasilerde genelde düşünce suçları yasal statü dışına çıkarılmıştır. Bunun temel nedeni, rejimin

demokratikliğinin ve çoğulculuğunun altında yatmaktadır. Çoğulcu demokrasilerde her düşüncenin serbestçe ifade edilip özgür bir ortamda tartışılması gerekir ki, demokrasinin en önemli özelliği olan seçimlerin ve bu yöndeki siyasal tercihlerin tam olarak yapılabilmesine olanak tanınmış bulunsun. Bu nedenle düşünceleri, doğru/yanlış, yararlı/ zararlı biçiminde bir ayrımına tabi tutarak yasaklamamak gerekir. Devletin varlığını, bölünmez bütünlüğünü tehlikeli düşünce açıklamalarına karşı korumanın temel ölçütü, düşünce-eylem ayrımının göz önünde bulundurulmasının altında yatmaktadır. Bu noktada, dış dünyaya açıklanan düşüncelerin tehlikeli sonuçlarını önleme bağlamında sağlam bir nedensellik bağının varlığı aranmalıdır. Diğer bir ifadeyle, düşüncenin bizzat kendisi değil, dış dünyada neden olduğu ve devletin varlığını tehdit eden sonuçlar temel alınmalıdır.

Düşünce özgürlüğüne ilişkin olarak yapılan bu durum değerlendirmesi neticesinde, ortaya çıkan temel sonuç, “anayasa ve yasalar çerçevesinde bir iyileştirilmeye gidilmesi” gerektiğidir. Bu bağlamda siyasal ve hukuksal sistemin bir yandan özgürleştirilmesi diğer yandan da çoğulculuk esası üzerinden demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle hukuk düzenindeki “düşünce suçu mevzuatı” ciddi bir biçimde ele alınarak yeniden düzenlenmelidir. Tüm bunların ötesinde özgürlükçü siyasal kültürün gelişmesinin önünde engel teşkil eden “ya, ya da”cı anlayışının terk edilerek, farklılıkları kucaklayan liberal bir siyaset anlayışına geçilmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, düşünceler arasındaki hiyerarşik ilişkiler zincirinin kırılmasını sağlayarak, liberal çoğulculuğun gelişmesine imkân verecektir. Ancak bu şekilde, düşünce özgürlüğünün insanlığın özgürleşme mücadelesinde taşıdığı hakiki değer tesis edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, Bülent, (1995), “*Hukuk Düzenimizde Düşüncenin Açıklanmasının Cezalandırılması ve Cezalandırmanın Sınırı*”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 3, s. 14-45.
- Akın, F. İlhan, (1971), **Temel Hak ve Özgürlükler**, 3. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul.
- Aliefendioğlu, Yılmaz, (1998), “*Düşünce Özgürlüğü ya da Düşünsel Özgürlük*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), HFSA Yayınları, İstanbul, s. 234-257.
- Arslan, Zühtü, (2002), “*Anayasal Devlet ve Siyasal Tarafsızlık*”, **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, (Der. E. Fuat Keyman), Everest Yayınları, İstanbul, s.148-174.
- Arslan, Zühtü, (2003), “*İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike'nin Tehlikeleri”*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 49-62.
- Arslan, Zühtü, (2003), “*Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 67-91.
- Arslan, Zühtü, (2006), “*11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk*”, **Polis Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, s. 121-136.
- Arslan, Zühtü, (2007), “*Türkiye’de İstisna Hâli, Terör ve İfade Özgürlüğü*”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 71, s. 201-226.
- Azer, Can, (2013), “*KKTC’de Bilgi Edinme Hakkı, Sorunları ve Çözüm Önerileri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 2, , s. 61-86.
- Baker, C. Edwin, (1989), **Human Liberty and Freedom of Speech**, Oxford University Press, Oxford-New York.
- Barry, Norman P., (2003), “*Hukuki ve Siyasi Açıdan İfade Hürriyeti*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 17-34.
- Barry, Norman, (2002), “*Hukuki ve Siyasi Açıdan İfade Hürriyeti*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt 7, Sayı 27, s. 5-14.
- Bauman, Zygmunt, (1997), **Özgürlük**, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, Ankara.
- Beck, Ulrich, (1999), **Siyasallığın İcadı**, 1. Baskı, İletişim Yayınlar, İstanbul.
- Beydoğan, T. Ayhan, (2003), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türk Hukukunda Siyasal İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara.

- Bıçak, Vahit, (2003), “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 267-308.
- Brink, David O., (2001), “*Millian Principles, Freedom of Expression and Hate Speech*”, **Legal Theory**, Vol. 7, s.119-157.
- Burry, John, (1945), **Fikir ve Söz Hürriyeti**, (Çev. A. Başman), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Can, Osman, (2003), “*Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti?*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 358-412.
- Cohen, Joshua, (1993), “*Freedom of Expression*”, **Philosophy & Public Affairs**, Vol. 22, No. 3, s. 207-263.
- Dönmezer, Sulhi, “*Düşünce ve Kanaat Hürriyetinin Sınırı*”, **İÜHFİM**, C.29, S. 3, s. 761-780.
- Eken, Musa, (1995-1996), “*Bilgi Edinme Hakkı*”, **İnsan Hakları Yıllığı**, C.17-18, s.61-75.
- Erdem, H. Fazıl, (1998), “*Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi*”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, s. 5-36.
- Erdoğan, Mustafa, (2003), “*Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 37-45.
- Finkelnburg, Klaus, (1998), “*Demokraside İfade Özgürlüğü*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 196-204.
- Gelber, Katharina, (2010), “*Freedom of Political Speech, Hate Speech and the Argument from Democracy: The Transformative Contribution of Capabilities Theory*”, **Contemporary Political Theory**, Vol.9, s.304-324.
- Güriz, Adnan, (1998), “*İfade Hürriyetinin Sınırları*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 82-86.
- Hacaloğlu, Algan, (1998), “*Düşünce ve İfade Özgürlüğü*”, **Yeni Türkiye**, Sayı 22, s. 776-779.
- Hacıkadıroğlu, Vehbi, (1998), “*Bilginin Sağladığı Özgürlük*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 27-33.
- Hafizoğulları, Zeki, (2004), “*Liberal-Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı*”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 55, s. 85-101.

- Hakyemez, Şevki Yusuf, (2000), **Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kaboğlu, İbrahim, (1993), “*Düşünce Özgürlüğü: (Avrupa Ölçütleri ve Türkiye)*”, **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı 15/1, s.45-53.
- Kaboğlu, İbrahim, (1998), “*Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul.
- Kaboğlu, İbrahim, (1998), **Özgürlükler Hukuku**, Genişletilmiş 4. Baskı, AFA Yayınları, İstanbul.
- Kavra, Erol, (1989), “*Montesquieu ve De Tocqueville’e Göre Demokrasi ve Temel Güvenceleri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 4, s.75-83.
- Kuçuradi, İoanna, (1998), “*Düşünce Özgürlüğü: Nedir Acaba?*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 17-26.
- Lampe, Ernst-Joachim, (1998), “*Düşünce Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü ve Demokrasi*”, **Düşünce Özgürlüğü**, , 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 127-134.
- Lawson, Rick, (2003), “*İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Üç Eğilim*”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Ed. Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, s. 247-266.
- Luxemburg, Rose, (1990), **1917 Ekim Devrimi**, (Çev. Ferit Muzaffer), 2. Baskı, BDS Yayınları, İstanbul.
- Mackinnon, Catharine, (1999), “*Only Words*”, **Political Thought**, (Ed. Michael Rosen- Jonathan Wolff), Oxford Readers, Oxfords, s. 151-154.
- Mason, Anthony, (2000), “*The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information*”, **Freedom of Expression and Freedom of Information**, (Ed. Jack Beatson – Yvonne Cripps), Oxford University Press, Oxford, s. 225-238.
- Mill, John Stuart, (2000), **Özgürlük Üstüne**, (Çev. Alime Ertan), Belge Yayınları, İstanbul.
- Morange, Jean, (1998), “*İfade Özgürlüğünün Hukuki Esasları*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 87-96.
- Necatigil, Zaim, (1998), **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Anayasa ve Yönetim Hukuku**, Rüstem Kitapevi, Lefkoşa.

- Necatigil, Zaim, (1999), “*KKTC’de Hukuk Sistemi*”, **Kıbrıs Türk Hukuk Dosyası**, 2. Baskı, Ankara.
- Ökçesiz, Hayrettin, (1998), “*Özgür Düşünmenin Hukuk ve Devlet Felsefesi*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 115-126.
- Öktem, Niyazi, (1992-1993), “*İletişim Özgürlüğü*”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, s. 163-166.
- Palmer, Stephanie, (2000), “*Freedom of Information: The New Proposals*”, **Freedom of Expression and Freedom of Information**, (Ed. Jack Beatson – Yvonne Cripps), Oxford University Press, Oxford, s. 249-266.
- Rumpf, Christian, (1993), “*Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği*”, **Anayasa Yargısı**, C.10, Ankara, s. 25-48.
- Sadurski, Wojciech, (2002), **İfade Özgürlüğü ve Sınırları**, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara.
- Sağlam, Fazıl, (2016), **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri**, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa.
- Sancar, Mithat, (1994), “*Düşünce Özgürlüğü: Asıl Kime?*”, **Çağdaş Hukuk**, s. 19-25.
- Sancar, Mithat, (1994), “*Düşünce Özgürlüğü: Neden?*”, **Çağdaş Hukuk**, s. 8-13.
- Sancar, Mithat, (2000), **Devlet Aklı Kısılcacında Hukuk Devleti**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Scanlon, Thomas, (1972), “*A Theory of Freedom of Expression*”, **Philosophy and Public Affairs**, Vol. 1, No. 2, s. 204-226.
- Schauer, Frederick, (2002), **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara.
- Schmitt, Carl, (1985), **Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty**, Mass: The MIT Press, Cambridge.
- Selçuk, Sami, (1998), “*Düşün Özgürlüğü*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), , 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 293-314.
- Shiffirin, Steven H., (2011), “*Freedom of Speech and Two Types of Autonomy*”, **Constitutional Commentary**, Vol.27, Issue 2, s. 337-345.
- Soysal, Mümtaz, (1997), **100 Soruda Anayasa’nın Anlamı**, 11. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sunay, Reyhan, (2001), **İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara.

- Sunstein, Cass, (1995/1996), “*Democracy and the Problem of Free Speech*”, **Publishing Research Quarterly**, s.58-72.
- Şenel Alaeddin, “*Simgesel Araçlar, Düşünce Özgürlüğü ve Dinsel İdeoloji*”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Ed. Hayrettin Ökçesiz), 3. Baskı, HFSA Yayınları, İstanbul, s. 47-65.
- Tanör Bülent- Yüzbaşıoğlu Necmi, (2002), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanör, Bülent, (1969), **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, 1. Baskı, Öncü Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Tanör, Bülent, (1994), **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Genişletilmiş 4.Baskı, BDS Yayınları, İstanbul.
- Teziç, Erdoğan, (1990), “*Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü*”, **Anayasa Yargısı**, C.7, Ankara, s. 31-46.
- Turhan, Turgut, (2008), “*Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Hukuk Sistemi*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Sayı 2, s. 253-286.
- Uygun, Oktay, (1992), **1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Volokh, Eugene, (2000), “*Freedom of Speech and Information Privacy*”, **Stanford Law Review**, Vol. 52, No.5, s. 1049-1124.
- Waldron, Jeremy, (1999), “*The Satanic Verses*”, **Political Thought**, (Ed. Michael Rosen- Jonathan Wolff), Oxford Readers, Oxford, s. 148-151.
- Yayla, Atilla, (2008), “*İfade Özgürlüğü Nedir ve Niçin Gereklidir?*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 50, s.159-176.